
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
32 C
25

DE FINIBVS HVMANORVM ACTVVM COMMENTARIVS,

In c. Cum minister. 23. q. 5.

Authore Martino ab Azpilcueta doctore Nauarro.

VENETIIS,

Sumptibus, ac expensis GEO[illegible] [illegible]RARII,

Bibliopolæ R[illegible]ii. M[illegible]LXXI.

Qui manca un cartesino dell'Errata-corrige.

ILLVSTR. EXCELL.

D. Don Gabrieli à Cueua, Duci Alburquerquensi, Gubernatoriq; Mediolani &c. iustißimo pientißimoq; Principi,

Martinus ab Azpilcueta doctor Nauarrus S.P.D.

IBELLVM *hunc, præcellens Princeps, excellentiæ tuæ dicare constitui, vt vel hoc signo exiguo insinuem maximam, qua in te, inq; tuos omnes sum, semperq; fui obseruantiam & pietatem. Eò maximè, quòd non solum Martiis armis arma* CHRISTI *miscentes & præferentes, nouistis fortiter pro* CHRISTO, *proq; vestris Regibus in eorum rebelles in bellis pugnare, vincere, tropheaq; referre; sed etiam in pace Respub. ita Christianè moderari, vt prima eadéq; summa sedes Apostolica semper & summè cole-*

retur. In tuos inquam omnes, præsertim in illum Max. Ducem patrem tuum Beltrandum à Cueua, filium primogenitum alterius Beltrandi à Cueua, qui egregia in suũ Regem, à quo multi Principes defecerunt fidem, insigniq; virtute militari Regna Castellæ suo Regi cum primis seruauit. In patrem inquam tuum, patruosq; tuos, Petrum à Cueua & Ludo. à Cueua, quorum ille summus Machinarum bellicarum Cæsaris, hic summus militum prætorianorum eiusdẽ Præfectus fuit. Quorum fortia gesta toti sunt orbi nota. In amitas item tuas Illustrissimas, præsertim illam Donnam Maiorem, quæ nupta Illustrissimo Petro à Nauarra Mariscalo eiusdem Regni: fœliciter peperit alterum Illustrissimum Petrum à Nauarra Marchionem Cortensem Summum omnium iudicio in bellis ducem & in pace Gubernatorem. Quos omnes, ecclesiastico splendore frater germanus eorum ille Illustrissimus Cardinalis Bartholomeus à Cueua exornauit. Cuius animi magnitudinem, & in rebus, cum priuatis tum publicis gubernandis prudentiam & vigilantiam, ac in bene constitutis firmitatem & constantiam: inq; suam opem implorantes, præsertim nobiles & egenos omnimodam pro sua industria, & in Pontifices Max. & Reges Catholicos gratia: proq; suis facultatibus beneficentiam, & eleemosynam, nemo non laudat in vtraque Hesperia. Causæ dedi-

candæ

candæ præfatæ accessit altera. Nempe vt epistolam apologeticam materię libri affinem, quam dudum ad te scripseram; quamq; audio à nonnullis mendosè transcriptam, ei annecterem correctam. Simul vt enarrem, non quidem tua fortia in Germania & Aphrica contra CHRISTI *hostes gesta, sed vt in vtilitatem Christianam euulgem omnibus scripto, vt multis euulgaui verbo, rationem illam arcanam, à circunstantia finis (quę materia libri est) desumptam: quam mihi miranti, cur tantopere tua familia* CHRISTI *& Ecclesię pręcepta seruabat olim aperuisti, videlicet. Quod inseruituros tibi pręmonebas, te non tantum gentilia & innata, sed etiam ascititia, eademq; religiosa militia militem; oportere tua tuorumq; militari virtute* CHRISTO *Regiq; placeretis: idque fieri non posse ab eis, qui sitim, inędiam, ieiunia, vigilias, & alios labores militares simul & ipsam mortem, cum ratio militaris id posceret ferre non possent, neque ab his qui pręcepto, & imperio ducum promptè parere nescirent. Ideoq; necessarium esse, vt qui tibi essent inseruituri assuescerent* CHRISTI *omnium maximi ducis & Regis, Ecclesięq; suę imperio præceptisq; parere, ac consequenter ieiunia, vigilias & alia duriora, quæ Christiana virtus requirit, vsq; ad mortem ipsam ferre. Tantoq; magis à te illos dilectum ęstimatūq; iri, quò magis nosceres eos* CHRISTO *Ecclesięq;*

 audi-

audientiores. Quo factum fuit vt nulla ratione etiam mea sententia iuridica persuadere potuissem, cuidam tuo à pedibus deferenti ad me tuas litteras Pampilona in domum natalem meam, plusquam terdecim milliaribus Italis distantem, sub noctem vnius diei quadragesimæ, vt cenaret: immo nec mane insequentis diei, ad te reuersurus, vt ientaret. Quo vtinam exemplo omnes duces militares, omnesq; patresfamilias moueremur, ad considerandum & reputandum id, quod, Iob docente omnes scimus, videlicet. Vitam nostram esse militiam super terram, & docente ipsomet CHRISTO *Regnum cœlorum vim pati, violentosq; rapturos illud: ad considerandum inquam hoc, eo hortandum nos primo; deinde nostros; ad abnegandum nosmetipsos. idest appetitus nostro* CRHISTI *voluntati rebelles; & ad tollendas cruces nostras, idest ad promptè subeunda illa, quæ noster vetus homo, siue carnis sensualitas iudicat esse mala, nouus verò, qui secundum spiritum rectum est, bona quo peccatis mortui semper viuamus & moriamur* IESV CHRISTO D. N. *qui te pientissime Princeps indies pientiorem, sibiq; gratiorem vnà cùm dulcissima consorte tua, donna* Iohanna *de Albama, duce Gubernatriceq; cum primis Christianissima, & mihi in* CHRISTO *ob seruandissima efficiat. Amen. Romæ.*

De finibus humanorum actuum Commentarius, In c. Cum minister 23. q. 5.

Aug. in quęstionibus Exodi.

CVM minister iudicis occidit eum, quem iudex iussit occidi: profecto si id sponte facit, homicida est: etiam si eum occidat, quem scit à iudice debuisse occidi.

SVMMARIVM.

Finium humanorum actuum cognitio ad recte viuendum, & examinandam conscientiam necessaria. num. 1.
Finis cuius malus, ipsum quoq; malum. Et finis cuius bonus, ipsum quoq; bonum. nu. 1.
Gratianus aliqua tribuit vtiliter Augustino contrarius Erasmo qui multa ei damnose adimit. numer. 2.
Finis verbum masculino & fœminino genere profertur. num. 2.
Intentio est actus voluntatis, & qualis. nu. 2.
Finis exactè diffinitur & declaratur. num. 3.
Bonum duplex verum, & apparens. Idque triplex,

plex, honestum, delectabile, & vtile. nu. 3.
Verbum propter quatuor causas significat; efficiantem, finalem &c. num. 3.
Finis & medium potest esse idem diuerso respectu. num. 4.
Finis primo duplex, vltimus & medius. Vltimus item duplex, verus & falsus; Medius item duplex. num. 4.
Bonum quoddam propter se tantum amabile, quoddam propter aliud tantum, quoddam propter se & propter aliud; & quæ sunt illa: num. 5.
Bonum delectabile propter se amabile. nu. 5.
Finis iterum duplex; cuius, & quo. num. 6.
Finis tertio duplex; operationis, & operantis. numer. 7.
Finis, quarto duplex, bonus, & malus cum suis diffinitionibus. num. 8.
Finis quinto, duplex; principalis & minus principalis, cum suis diffinitionibus. num. 9.

ICTVRVS de humanorum actuum finibus, quorum cognitionem pridem diximus esse necessariam ad recte viuendum, & recte examinandum conscientiam, ac confitendum peccata,

cátaq; in Repetit. c. Inter verba 2. q. 3. nu. 289. delegi pro dicendorum fundamento caput hoc. Cum minister. 23. q. 5. ex quæstionibus patris nostri grauissimi Augustini super Exodo desumptum. Partim quòd eius opem vt imploramus; ita etiam speramus. Partim quòd in variis variorum regnorum academiis prælegendo, frequentissime illud citabamus àd fundandã illa duo Boetij. Topic. loca videlicet. Cuius finis malus est; ipsum quoque malum est. Et cuius finis bonus est, ipsum quoq; bonum est. Quæ facile deducuntur ex eo, quatenus probat, ministrum iudicis peccare occidendo hominem, etiam illius iussu in finem vindictæ priuatæ. Quia is finis malus est. Non aũt si occiderit in finem vindictæ publicæ. Quia is finis bonus est.

Præmoneo in primis lectorem caput hoc esse quidem à Gratiano desumptum ex August. super exod. sed non ex vno loco tantum sed ex duo-

bus.

bus. videlicèt ex q. 71. ſub finem & q. 79. neque tam quoad verba, quàm quoad ſententiam: vt palam eſt legenti omnes eius quæſtiones ſuper Exo. & conferenti caput hoc cum præfatis duabus; quarum tenores breuitatis gratia non refero: Facio tamen certiorem in eis non eſſe verbum, ſpontè huic inſertum, licet ſit verbum, volens, & verbum, per voluntatem: quæ ſatis illi æquipollent in d. q. 79. Quæ tamen non ſunt ita latè accipienda ac ſignificatio eorum patet. Alioqui.n.probaret hoc capitulum peccarè omnes exequutores pœnarum ſanguinis qui voluntariè accidũt vel mutilant eos, quos iuſtè iudex occidi iubet. Quia ſponte, volentes, & per voluntatem ſuam id faciunt. Quod eſt contra c. Non eſt crudelis c. Qui malos, & c. Homicidas, infra ead. cauſa, & q. & falſum ac contra conſuetudinem omnium totius orbis Chriſtiani confeſſariorum; qui paſſim abſoluunt

iuſtitiæ

iustitiæ ministros qui authoritate publica in id deputati occidunt & mutilant ad id patiendum damnatos, licèt non proponant ab eiusmodi officio perpetuo abstinere; Quod iustè facere nequirent, si id verum esset, ob defectum iustæ contritionis quæ huiusmodi propositum exigit. c. Negociũ de pœn. dist. 5.[a] & latius tradimus in Manuali confessariorum. cap. 1. post princip. Quare intelligenda sunt solum de illo qui voluntariè ad propriã vindictam vel alium finem malum occidit eum quem iudex iustè iubet occidi. Quæ intelligentia satis colligitur ex prædictis duabus quæstionibus Aug. & ex consuetudine quampluri morum doctorum, qui caput hoc passim allegant, ad probandas illas regulas Boetij in Topicis, citati à. S. Tho. 1. Sec. q. 18. ar. 4. Videlicet. Cuius finis malus est, ipsum quoquè malum est, Et cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est. Quarum priorem pro-

a c. Pænitẽtia & c. Satisfactio: de pæni. dist. 3.

probat secundum intelligentiam prędictam iuxta sensum directum: quatenus habet male facere illum exequutorem iustitiæ qui damnatum etiam iustè occidit sponte, idest voluntariè secundum voluntatem propriam, ad vindictam propriam, vel alium malum finem. Posteriorem autem probat; quatenus iuxta sensum indirectum, & à contrario collectum habet non peccare illum exequutorem iustitiæ qui occidit cōdemnatum iustè ad finem vindictæ publicæ: qui est bonus, quia interest reipublicæ maleficia puniri. l. Ita vulneratus. ff. ad leg. Aquil.[b] Quarum regularum prior quę iuxta sensum directū hinc colligitur. s. Cuius finis malus est ipsum quoque malum est: sine vlla exceptione in vniuersum est vera: Altera vero frequenter fallit: vt infra dicetur. Quia cum bonū constet ex integra causa vt Dionysius ait in c.4. de diuinis nominib. post Arist. lib. Ethic. & S. Tho. 1. Sec.

b *Vt fame de sent. excomm.*

q.18.

q.18.ar.4.in fin.non sufficit boni finis circunstantia, quo actus sit bonus. Quia vero vt ipsimet aiunt, malum ex quocunq; defectu fit, & ideo dicitur fieri modis infinitis; sufficit mali finis circunstantia, quo actus sit malus.

Ex hac præmotione colligitur Gra- 2
tianum virum grauissimū & rei theologicæ callentissimum, & quendam alium; contrario modo sese ad Augustini opera habuisse. Quoniam Gratianus multa quæ nō sunt eius ad verbū ei tribuit. Ille aūt alius multa quę ad verbum à plerisq; omnibus ei tribuuntur, ademit censendo non esse ipsius. Cuius censuræ, non pauci adhæserunt. Quod fuit in causa vt ipse quoque cum ante 27 annos scriberem, commentaria in tres posteriores distinctiones de pœnitentia, in exordio earum, in quo Gratianus tribuit August. librum de pœnitentia, eius operibus insertum, licet ipsius censura illi contraria displiceret, eius tamen

in hoc

in hoc Iudicium appellarem ſagax: & donum Diuinum. Hunc autem poſtea quam in quoddam ſuo libro depræhendi aliquot errores, à nemine ante me notatos, quos in Repet. c. Quando de conſecrat. diſt. 1. notabili 18. à nu. 13. vſque ad nu. 32. prodidi ab hinc circiter 20 annis anno vſque 1550. & poſtea quàm noui & à piiſſimis, eiſdemque eruditiſſimis viris accepi, quod magno cum eccleſiæ ſcandalo cenſuerit aliqua cõmuni totius eccleſiæ conſenſu accepta, & pro irrefragabilibus habita, non eſſe illorum authorum quibus præfatus communis conſenſus tribuit, admoneo ipſum damnoſe, ſaltem in ſacris & ſacrorum authorum libris, cenſendis hallucinatum fuiſſe. Ideoq; a cenſuris eius valde cauendum tanquam factis ab eo qui ſacram theologiam non à radice neq; a trunco, ſed quod eius opera demonſtrant, à foliis & floribus delibauit. Quod ipſum noſtra ætate

face-

facere multos plus satis humanis, literis deditos non solum circa theologiam, sed etiam circa iuris peritiam videmus, dolentes quod non satis animaduertunt aliud esse; sapientiam, scientiam, & sacræ theologiæ, vel sacris iuris peritiam, hębraicis, græcis, aut latinis verbis prolatam vel scriptam, & aliud ipsam verborum, quibus profertur, & scribitur, significationem, & ideo aliam & longe maiorem operam impendendam rei cognitioni neque sufficere impensam verborum significationi cum à diuersis non fiat illatio l. Papinianus exuli. ff. de minorib.

Dicam ergo breuiter, distinctè, ac apte quam potero sine vllo fuco & vlla ornatus cura quid nam sit & quotuplex actuũ humanorũ finis, quidq́; in eis operetur, & qui eorum illius ratione dicantur boni, & qui mali, quî peccata mortifera & qui venialia rudius quidem barbarius & demissius,

ſius, ſed longe breuius, neruoſius, vtilius & clarius prælucente, opemq; ferente CHRISTO, quàm Cicero in ſuis quinque libris de finibus bonorũ & malorum fide ipſius deſtitutus: & affectu gloriæ per orationis elegantiam quærendæ, inſtructus.

Verbum Finis, tã fœminino, quàm maſculino genere inuenitur iuxta illud Aeneid.1. quem das finem Rex magne laborum. Et illud eiuſdem Aeneid.3. Hæc finis Priami fatorum. Et eſt extremitas cuiuſlibet rei: quod probant præfata Maronis dicta & multæ leges. ff. & C. finium regund.[a] In noſtro vero propoſito accipitur pro termino, & extremitate, in quam operatio vel intentio operarij ſe refert. Intentio autem operarij eſt actus voluntatis: Non quidem ille, quo vult aliquid abſolutè. Quia ille dicitur voluntas. Nec ille, quo quieſcit in aliquo. Quia ille ad finitionem ſpectat. ſed ille, quo vult aliquid tanquam terminum

[a] *& c. Finẽ litibus de dol. & cõ tu. & l. Properãdũ. C. de iud.*

num alicuius rei in illud ordinatæ. Vt ſubtiliter declarat S.Thom.1.ſec.q.12. art.1. ad 4.

Diffinitur autem finis, iuxta mentem Ariſtot. 2. Phiſic. S. Tho. & aliorum in 2. libr. ſent. diſt. 38. [b] eſſe bonum verum vel apparens, quod propter ſe appetitum, facit, vt aliud propter ipſum appetatur. Vt pridem diximus, ſed non adeo exacte, in repet: c. Inter verba. 11. q. 3. nu. 195. 3

b & eiuſdē S.Thom. 1. ſec. q. 12. art. 1. & 2. & q. 13. art. 3.

Dixi bonum, pro genere, quia omnis finis eſt bonum quoddam; ſed nō contra, omne bonum eſt finis. Dixi verùm, vel apparens, eò quòd vt aliquid ſit finis, & quiddam appetibile, ſatis eſt, & requiritur quòd ſit verum bonum, vel apparens. Ita quòd ſit bonum vel appareat aliqua ratio quare videatur bonum, iuxta illud Philoſ. 2. Phiſic. Finis eſt bonum, vel apparens bonum.[a] Idq; triplex eſſe.ſ.honeſtum, delectabile, & vtile. vt S. Tho. 1. par.q.5.art.6. [b] Dixi, propter ſe ap- petitum

a Et S.Thomam 1. ſec. q. 8. art. 5.

b & prima ſec. q. 44 art.

petitum, quia si solum propter aliud appeteretur, esset quidem medium ad finem, sed non finis.

Dixi, facit vt aliud appetatur propter ipsum, Alioqui enim non esset finis & terminus. quicquid dixerint Greg. Ariminensis & Gabr. in 2. dist. 38. quibus vbi supra non contradixi.

Per verbum autem, Propter, vt ait S. Thom. 2. sec. q. 27. art. 1. quatuor causæ significari possunt. Finalis, formalis, efficiens, & materialis, ad quam reducitur etiam materialis dispositio. quæ non est causa simpliciter, sed secundum quid. Quatuor enim sunt causæ diligendi & appetendi aliquid propter aliud, & vt dicatur finis; puta, Finalis, vt medicina propter sanitatem, Formalis, vt homo propter virtutem, quia virtute formali est bonus, & ita diligibilis. Efficiens, vt filius alicuius ob patrē. Dispositio quę reducitur ad genus causæ materialis, vt beneficus pp beneficia, quæ ad id mouent.

Ex quibus infertur quòd vt aliquod bonum ſit finis non oportet vt id non appetatur ob aliud. Vnum enim & idem diuerſis rationibus poteſt eſſe medium, & finis: vt temperantia quę per ieiunium quæritur ad melius ſeruiendum Deo, reſpectu ieiunij eſt finis, & reſpectu Dei medium. Id quod latius mox apparebit.

Finis autem diuiditur primo, in vltimum, & medium. Vltimus eſt, qui propter ſe ipſum tantum amatur. & hic eſt duplex. Alter eſt verus vltimus, & omnium ſupremus, & vnus omnium creatorum ſcopus, qui propter ſe tantum, & non propter aliud eſt amabilis. Qualis ſolus Deus eſt. vt docet S.Thom.2.ſec.q.27.art.1. Quippe qui ſuper omnia eſt diligendus. Deuter.6. Matth.22. Marc.12. Alter eſt falſus, quem falſi homines pro ſua falſa imaginatione impudentiſſimè ſtoliſſimeq; tacitè vel expreſſe fingunt, & adorant. iuxta illud Apoſt. Quo- 4

rum Deus venter est,ad Philip.3.Qualis est voluptas epicureo. In quem Cicero duos libros prædictorum quinq; ferè prodegit.

Finis medius est qui propter se & propter aliud amatur. Qui est duplex. Alter vere medius, ille.s. qui vere est propter se ac propter aliud amabilis. Quales sunt virtutes, & omnia honesta. secundum Ambr. lib.1.de offic.[a] Alter falsè medius, ille.s. qui non potest esse amabilis propter se. Qualis est pecunia: vel non est amabilis pro
5 pter aliud. Qualis est Deus. Quæ autem propter se & propter aliud, recte amari queunt, sunt omnes scientiæ speculatiuæ secundum Arist.1. Methaph.[b] & virtutes morales aliaq; honesta secundum Ambro. lib.1.de offi.[c] Hęc siquidem iustè possunt amari propter se tantũ,& iustius propter Deum vel alios fines eis superiores. An autem delectabilia sint talia, quæstionis est. Nam S.Thom.1.sec.q. 4.art.2. ad secundum

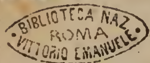
a Et S.Thomam 1. par.q.5. art.6.

b Et S.Thomam 1. sec.q.3. art.6.

c Et S.Thomam 1. par.q.5. art.6.

secũdum. [d] ait Delectationes esse propter operationes. At in eadem prima sec.q.2. art.6. ad.1. dixi, delectationes propter se appeti, & nõ propter aliud. Si li propter, causam finalem sonet. Immo in argu.1. allegat Aristot. 10. Ethico. docentem: Ridiculum esse ab aliquo quærere, propter quid vult delectari; cum palam sit quòd propter ipsam delectationem, & hoc videtur verius per latè tradita a Caiet. in d. art.2. vbi pulchre dicta S. Thom. conciliat, dicens. Bonum diuidi in bonum propter se, & bonum propter aliud. bonum autem propter se, in bonum honestum, & delectabile & ita salus & vita, quæ ad delectabilia reducuntur a Boet. lib.2. prosa 2. de Consolat. sunt de genere bonorum, quæ propter se solum iustè appeti possunt, id quod ad multa multum perpendere oportet. Cætera verò bona, quæ vocantur vtilia, non sunt amabilia propter se, sed solum ob aliud, qualia sunt, bo-

d Et in summa cõtra Gẽtil. li. 3.c.26.

na pecuniaria secundum eundem S. Tho. in d. art. 6. ad 2. Qualia etiam honoraria, s. honor, fama, & gloria iuxta eundem 2. sec. q. 132. art. 1.

6 Secundo diuiditur finis, in finem cuius, & in finem quo, quorum membrorum nomina à Ciceronianis parum probantur. Finis cuius, est id in quo est ratio boni. Finis autem quo, adeptio & possessio, siue vsus eius. Vt auari, finis cuius, est pecunia, in qua est ratio boni. Et finis quo, est adeptio, possessio & vsus eius, vt declarat S. Thom. 1. sec. q. 2. art. 8. Et ita finis cuius, totius humanæ vitæ ipse Deus est, in quo summa & infinita ratio boni est. Beatitudo autem, qua beati videntes eum, eo ipso fruuntur, est finis quo.

7 III. Finis diuiditur in finem operationis, & in finem operarij seu operantis. Finis operationis est obiectũ, in quod suapte natura ipsa dirigitur. Finis operantis est, in quem per operantem

rantem dirigitur operatio. Vt cum quis ædificat domum quo locando eã lucretur; ipſa domus eſt finis operationis. Finis autem operantis, eſt lucrari, quod per locationem intenditur. Qua diuiſione ad graues difficultates diſſoluendas multis in locis D. Thom. vtitur præſertim in 2. diſt. 1. q. 1. art. 1. & 3. & diſt. 36. q. 1. art. 5. ad ſecundum. & diſt. 38. art. 2. & in quarto diſt. 16. q. 3. art. 1. q. 2. ad tertium & 2. ſec. q. 141. art. 6. ad primum.

IIII, diuiditur finis, in bonum, & malum. Bonus finis eſt bonum verum aptum medio quo queritur. Non enim poteſt eſſe bonus finis niſi verè bonum. Nec ſufficit quòd ſit verè bonum, niſi medio quo quæritur, ſit aptum. Non enim eſt bonum diligere Deum propter pecunias, vt infra dicetur. illud autem eſt bonum aptum; quod eſt obiectum actus, in quod ille ſuaptè natura dirigitur, aut aliquid aliud illo melius. Finis vero malus 8

est malum culpæ, vel bonum medio quo quæritur ineptum. Finis enim in quantum huiusmodi superior est medio, in quantum huiusmodi secundũ D.Tho.1.sec.q.1.art.1.ad 1. At malum est inferiora superioribus præponere: immo & æquare c.statuimus, & c.Solitæ de maiorit. & obed. Quia omnia inordinata mala sunt; cum nihil debeat esse inordinatum §. Si uero, uer. Inordinatum autem nihil.[e] Et quia ea quæ à Deo sunt, ordinata sunt ad Ro. 13.[f] Et quia prędia inferiora non debent dominari superioribus; sed eis subseruire.l.1.§. Sicut & l. 2. in princ. ff.de aqua pluuiali arcenda.

e *Auth. de hæred. et falc.cap. Ad hoc 86.dist.*

f *Extraua. vnã sanctam de maiorita te & obedien.*

6 V. diuisio finis, eademq; maximi ponderis est, in principalem & minus principalem. Principalis est finis, propter quem solum, vel tantum propter illum, ac propter alium fit opus, saltẽ quoad actionem operis. Dixi solum, ad significandum esse aliquos fines principales totales. Qualis est virtus

respectu

respectu operis, quod quis facit eò solo ꝙ est honestum: vel quòd recta ratio id dictat. Dixi, vel tantum propter illum ac propter alium; ad significandum esse aliquos fines principales, qui sunt partiales & non totales. Quales sunt illi duo fines ieiunij ieiunãtis aliquo die quatuor temporum, quadragesimæ ad satisfaciendum duplici præcepto, quo illud præcipitur: videlicèt pręcepto de ieiunando dies quatuor temporum, de quo in c. 1. 2. & 3. 76. dist. & præcepto de ieiunando quadragesimam: de quo in c. Quadragesima de consec. dist. 5. Addidi, saltem quoad actionem illius operis: ad comprehendendum finem principalem concurrentem cum alio maiore, & principaliori. vt cum quis ieiunat, die ad id indicto, vt obediat præcepto Ecclesiæ & placeat Deo. Nam licet finis Deo placendi sit quidam maius, & principalius quàm obedire. Quippe quod est actus charitatis,

tis, quæ præcellit omnes virtutes. c. charitas. 2. de pœnit. distin. 2. tamen quoad hoc est quadam tenus par obedientiæ. Finis minus principalis est dispositio, siue impulsio, ad faciendum aliquid propter aliud, siue sine illa id fieret; siue non. Quales sunt, timor inferni, & spes paradisi: quibus quis ad amandum Deum propter se ipsum mouetur, iuxta mentẽ. S. Tho. in 2. sec. q. 27. ar. 1. qui ait eam reduci ad causam materialem: & ꝙ non est simpliciter, sed secundum quid. Dixi siue sine illa &c. ob multos fines minus principales operum, sine quibus ea non fierent. Qualis est negotium alienum eius qui venit Romam, ob grande aliquod negotium proprium, & non venisset, nisi aliquis aliud minus, cum aliquo salario ei cõ misisset. Eiusmodi enim aduentus finis minus principalis, est negotium alienum licet sit causa, sine qua id non accidisset:

SVMMA-

SVMMARIVM.

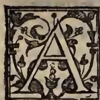
Finem vltimum non ponit omnis in eo in quo etiam scienter mortaliter peccat. nu. 22.

Peccatur non habitu, sed actu: cum exemplo quotidiano. nu. 23.

Amare Deum æquè ac aliud vel minus comparatiuè peccatum, non autem simpliciter. numer. 24.

Bonum, aliud propter se solum, aliud propter aliud solum, aliud propter se & aliud amabile. num. 24.

Scire vt scias tantum si & quando peccatum. num. 24.

D diffinitionem, ac diuisio 10
nes prædictas addo, declaroque complura sequutus ordinem propositionis earum. Primo quidem, ad diffinitionem finis positam. num. 3. addo id quod S. Thom. post se ac alios in. 2. lib. sent. dist. 38. diffinit in. 1. Sec. q. 1. art. 1. & 2. Omnem hominem agere propter finem; Immo & alia omnia etiam naturaliter agentia. Secundum philosoph. 2. Phisic. Sed aliter homo rationis par-
ticeps,

ticeps; & aliter rationis expertia. Homo quidem tanquàm sese ad illum liberè sua voluntate mouens, Illa vero naturaliter tāquàm à natura ipso Deo mota. Illud item quod ipsemet in dist. q.1.art.3. determinat.s.humanos actus à fine suam speciem recipere iuxta illud Augustini de Eccles.morib. Secundum quod finis est laudabilis, vel culpabili. Opera nostra sunt laudabilia vel culpabilia. Quia finis qui est ab obiecto, licèt sit vltimus in executione; primus tamen est in intentione. Quod clarius expressit in art.1. & 4. & clarius.q.18.art.18.art.7.g Quod non latuit Bart.in l.Ambitiosa. num.19.ff.de Decret. ab ordin. faciend.

g Et q.20. art.2.ad secundū.

11 Ad primam autem diuisionem finis positam. numer.4. in vltimum & medium; addo primo. Quod operosa illa de vltimo fine fœlicitate, ac beatitudine inquisitio Arist. in lib. 1. & 10. Ethic.& verbosa illa Ciceron.in quinque libris de finib. bonorum & malorum,

rum, non est tanti facienda, quanti ego olim illam faciebam, imitatus gloripetas illos, qui malunt discere veritatẽ per ambages ex philosophia ethnicorum obscura, & nubila, quã recta ex Euangelio claro & sereno à sacris doctoribus exposito. Quoniam ex 1.Ioan.4.[h] facilimè colligitur finem vltimum cuius, omnium in quo beatitudo nostra consistit esse ipsum Deũ increatum summe infiniteque bonũ. Vltimum autem finem quo esse beatitudinem siue fœlicitatem animæ inhærentem creatam, qua prehenditur, & in fruitionem habetur vltimus ille finis cuius: Vt ante postq; alios declarat. S.Thom.in 1.sec.dicta. q.1. art. 7. Et q̃ beatitudo siue fœlicitas essentialiter est visio Dei cum illa mira fruitione, quam iuxta Esaiam cap. 64. & Paul.1. ad Corinth. 2. Nec oculus vidit nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, vt recte placet. S.Tho. in dicta. q.3. art. 8. vel fruitio cum visione

h *Et Magistro sen. S.Thom. Scoto & aliis in 4. d.49. & S.Thom. in.1.sec. q.1.2.3. & 4.*

ſione vt ſubtiliſſimo placet Scoto in dicta. q.49.

12 Addo quòd S.Th. ante poſtq; alios in dicta q.3. monſtrat eſſe impoſſibile non ſolum iuxta rationem fidei catholicæ ſed etiã iuxta naturalem beatitudinem noſtram conſiſtere in alio quam in ipſo Deo. in quo ſumma & tota ratio vniuerſalis boni conſiſtit; dum in art.1. oſtendit non poſſe conſiſtere in diuitiis. In ſecundo ꝙ neque in honoribus, licet diuitiis melio res ſint. In tertio ꝙ neq; in fama & gloria. In quarto ꝙ neq; in potentia. In quinto ꝙ neq; in vllo corporis bono, cum & ſalus, & alia corporis bona ordinẽtur ad animæ bonum. In ſexto ꝙ neque in voluptate etiam quamlibet honeſta. Et in ſeptimo neque in aliquo bono animæ, quàm uis animæ inhæreat beatitudo, qua prehenditur & poſſidetur id in quo illa conſiſtit, nempe ipſemet Deus. In octauo ꝙ neque in vllo alio bono crea

to,

to, ſed in Deo ipſo increato qui creauit nos: quique beatitudinem in animis beatorum facit iuxta illud Aug. 1. de doctr. Chriſt. Illis rebus fruendum eſt, quæ nos beatos faciunt. vt declarat. S.Thom.in dicta q.3.ar.1.

Quare iure rideamur qui ob quamlibet magna fortunæ, corporis vel animæ bona, gaudemus appellari fœlices, antequam Deum intueamur, & antequàm ſciamus, nos eſſe illi per gratiam ſuam accepti. Quod nemo niſi reuelante domino ſcire poteſt. Ecclesiaſt. 9.[i] Immo & antequàm probabiliter eam nos eſſe conſequutos, & conſeruare coniiciamus. Quin etiam ſcientes vel ſcire debentes, ea nos carere, ideo quod nouerimus nos in ſqualido culpæ mortiferæ reatus ſtatu iacere: parum memores illius Seuerini libri de conſolat. 13

[i] *Et c.fi.de purg. cano. & canone. Seſſ. 6. conciiij Trid.*

Quid me fœlicem coties iactaſtis amici?
Qui cecidit ſtabili non erat ille gradu.

& illius Parthenicæ Marianæ.

Fœlices quicunque iſtis à ſyrtibus altam
Viſuri pacem, ſunt in loca tuta recepti.
Nam neq; mens vllā ſecus eſt habitura quietē
Nec lætos ſenſura dies nec dulcia ſęcla.

14 Nolumus tamen negare poſſe appellari beatos & fœlices illos, qui gratia Dei gratum faciente fruuntur: etiam ſi paupertate opprimantur, morbis crucientur, & ignominia, ac tyranni depeſſundentur. Illos item, qui non abeunt in conſilio impiorum; & in via peccatorum non ſteterunt. Pſalm. 1. & quorum remiſſæ ſunt iniquitates. Pſal. 38. Qui timore caſto Deum timentes ambulāt in viis eius, Pſal. 127. & qui immaculati in via ambulant in lege Domini Pſal. 118. Beatos in quam ſpe, non re, beatitudine conſumanda, non conſumata, viæ non patriæ. Sed nec volumus damnare peccati omnes qui eiuſmodi epithetis & titulis fœlicitatis, & beatitudinis ornari gaudent, modo non gaudeant eis, quatenus ob malum culpæ, vel ob bo-

num

num falſum tribuuntur; aut ob ipſam laudem ſolam, non referendo eã in alium finem aptum, etiam ſi ob vera bona illa contingat iuxta ea quæ pridem in dicta repet.c.Inter verba.11. q.3.num.335.ſeruanda diximus, in acceptanda iuſtè laude humana; & ſummatim retulimus in Manuali cap. 23. num.18. De numero quorum iuſtè ſe beatos appellari gaudentium, ſunt ꝗ ratione dignitatis interioris veræ vel præſumptæ, vel exterioris, cui virtus animi reſpondet, vel reſpondere præſumitur, vel quæ eſt ei reſpondendũ obligat vel incitat eiuſmodi appellationem acceptant, gratias Deo agentes ꝙ dederit eis illa ob quæ laudantur, aut indolentes ꝙ nil eorum vel certe non tantum quantum putantur habere habeant. Argu.c.1.40.diſt.adiuncto.c. Inter verba.11.q.3.

Addo tertio quòd idem S. Tho. in 15
dicta.q.1.art.4. probat efficaciter, eſſe aliquem vltimum finem humanæ vi-

tæ : non solum fide catholica, sed etiã illa ratione naturali quòd finis habet rationem boni, quam infinitum tollit. iuxta Philos. 2. Methaphis. Immo & in art. 6. tenet, omnia quæ vult homo, velle propter vltimum finem. Quod tamen nobis non videtur certum etiam subintelligendo formaliter vel virtualiter; quicquid Caiet. ibi dicat soluendo argumenta Scoti in 4. distin. 49. quæ tamen nostra sententia minime soluit. Et corroborantur, Tum eo quòd peccata quę peccamus, neque referimus, neq; sunt referibilia in vltimum finem, secundum omnes, & tandem Caiet. 1. sec. q. 8. art. 3. & q. 100. art. 10. Vbi ait, omnia, quæ non sunt peccata esse in Deum referibilia; non tamen illa. Tum quia licet operari, propter id quod est per se amabile, non referendo illud in finẽ vltimum, vt infra dicemus. Tum quia multi multa volunt, & operantur etiã formaliter, & actualiter propter id

quod

quod est; & sciunt esse contrarium vltimo fini & eius assequutioni: puta omnes qui peccant mortaliter scientes id impedire adeptionē eius. Tum quòd alioqui omnia opera infideliũ, qui gloriam vel falsum Deum suum vltimum finem putant, essent peccata, ob mali finis circunstantiam. Quod est contra eundem S. Tho. 2. sec. q. 10. art. 4. Quem ibi Caiet. latè defendit contra Greg. Arimin. qui communiter reprobatus in 2. sent. dist. 38. & seq. id affirmauit.

Addo. 4. Vtilissimum quidem esse dicare omnia opera nostra huic vltimo fini iuxta illud Psal. 44. Dico ego opera mea Regi. Et omnia in nomine eius, qui est D. N. IESVS CHRISTVS facere ad Coloss. 3. [k] Nam & Persius fidei lumine carens, grauiter detestatur oscitantiam nostram, qui parum ob oculos hunc finem vltimum versamus, & minus in illum nostras actiones veluti sagittantes suas in suum

k c. Non liceat. 26. q. 5.

 sco-

ſcopum ſagittas collimamus. Dum ita increpat.

Eſt aliquid quo tendis, & id quod dirigis arcũ.
An palam ſequeris coruos, teſtaq; lutoq;
Securus quo pes ferat, & ex tempore viuis?

Et dum ſubdit. Diſcite ò miſeri & cauſas cognoſcite rerum.

Quid ſumus, aut quidnam victuri gignimur?

Vtiliſſimum inquam eſt hoc facere: non tamen adeo in id obligamur, vt quoties id non facimus peccemus. Immo plurimum nocuerit credere omnia quæ facimus eſſe peccata, niſi in vltimum finem, qui eſt Deus, ea referamus. Proinde curemus facere illud, vt meritis creſcamus; & hoc euitemus, ne ſcrupulis angamur.

Addo quinto ꝙ multi putant ſe nõ facere relationem prædictam quam tamen faciunt: & multi contra facere, quam tamen non faciunt. Pro cuius rei intellectu notandum: quòd hæc collimatio, ſiue relatio operum noſtrorum, in vltimum finem, ſiue Deũ & alio-

&aliorum mediorum in alios fines, aliquando fit vnico actu, aliquando pluribus. Fit pluribus, quando vno volumus finem, & altero, ea quę sunt media ad finem. Vnico autem fit quã do vno & eodem actu volumus finem & media in illum. vt probat vterque S.Thom. 1.sec.q.8.art.3. Plurimumq; tefert; an hoc vel illo modo ea velimus. Nam quando finis est bonus & media mala, vel è contrario finis malus & media bona, & vtraq; volumus vno actu, totus ille malus est. Quia vnus & idem actus, nõ potest esse bonus, & malus etiam diuersis respectibus. Secundum communem opinionem: quam affirmat S.Tho.in 2. sent. d.40.q.1.art.4.[1] At si diuisim vno actu quis vult orare, vel ieiunare,& altero vanam gloriam ex eo quærere, prior actus potest esse bonus licèt posterior sit malus.

1 Et Maior d.17 q.2.Cai. sup Mat. c.6. Iacob Almayn.in moralib. c.12.ap

Notandum item, ꝙ hæc relatio est duplex, s.actualis, siue formalis, aut

tus ĩ hoc tex.c.Cũ renunciatur 32. q. 1. & ca.Si.n. de pæni. dist. 2.

expressa: cum vnico actu vel pluribus
actualiter media referuntur ad finem,
vt proxime dictum est. Et virtualis aut
tacita seu æquipollens. Quæ præter-
missa operosa doctorum disputatione
super hoc adhibita in secundo libr.
18 sent.dist. 40. & attentis magnis argu-
mentis Io.Maioris contra communẽ,
in quam etiam. S.Thom. inclinat ibi
dem, art.5.[m] diffiniri potest ꝙ relatio,
quæ tacite resultat eò ꝙ includitur in
alia generali actuali antea facta; vel
eo quòd aliam actualem specialẽ con
sequitur. Vel eo quòd inest actui apti
tudo ad relationem talem, concurren
te gratia habituali quæ ad eam incli-
nat. Exemplum primæ partis, est rela-
tio illa tacita, quæ resultat ex eo solo
quòd quis facit bona opera, postquã
generaliter aliqnando dicauit & retu
lit omnia bona suæ vitæ opera, amo-
ri vel obsequio Dei, aut cum profes-
sus fuit Christianissimum, monachis-
mum, vel alium viuendi statum acce-
pit:

m Et Caie. 1.Sec.q. 21. art. 3.&. q. 100.ar. 10.et aptius ad propositũ q.8.art. 3. & q. 18. art. 5.& 9. in addit. magn.

pit: aut aliàs quandocunque, & postea mentem contrariam non habuit. Exẽplum secundæ partis est relatio milliarium, siue leucarum, & passuum itineris, quod sine vlla Dei actuali memoria facitis, qui vadit visere S. Iacobum in compostella, quæ resultat ex eo ꝙ ipse illam visitationem vouit. Exemplum tertiæ partis est relatio bonorũ operum eius, qui sine vlla Dei actuali memoria facit in statu gratiæ gratum facientis, & charitatis; resultans ex eo quòd sint apta, vt in vltimum finem referantur: & fiunt ab eo, qui habet illum præexcellentem habitum charitatis, & gratiam, quæ ad eiusmodi relationem inclinat, vt S. Tho. Maior. & Caiet. vbi supra probant. Breuius etiam diffiniri potest secundum Bonauenturam, quem sequitur Gabriel in dist. 41. col. 3. quòd virtualis relatio vnius in aliud est illa, de qua interrogatus operans, an tacite illam sentiat? Vere ac affirmatiuè respondere

dere poteſt ita ſentire.

19 Ex his infertur vnus fructus ſæpe a concionatoribus inculcandus illius fęlicis ſtatus in gratia Dei. Infertur etiā piiſſimum eſſe, vt quiſq; noſtrum frequenter Deo noſtro fini vltimo corde puro dicat, multa dominè volo, nolo, dico & facio: quæ propter ſe minime ſunt amabilia, nec de ſe ſunt mala, ſine vlla tui, vel beatitudinis, vel alicuius virtutis, quæ iuſtus eorum finis eſſe poteſt actuali memoria quę mea fragilitas eſt. Quare imitatus Pſalter. pſ. 44. Ego ea omnia & alia opera mea, & me ipſum dico tibi regi & domino meo: proteſtorq; me omnia illa velle, vt placeā tibi omnium amabiliſſimo. Vtq; reuerear te omnium reuerendiſſimum. Vtq; aliquando tua viſione, (quæ omniū ſuauiſſima eſt) perfruar, vtq; hoc iuſto fine virtualiter ſaltem reſtita, recta ſint, & honeſta, inque tuum amorem referibilia.

0 Addo. 6. quòd quanquam vnus & idem

idem homo vno & eodem tempore, non poteſt etiam falsè putare duos eſſe ſibi vltimos fines cuius, neque quo, quia id ſecum pugnat, & compugnantia conſtare nequeunt. l. Vbi repugnātia. ff. de reg. iur. [n] Licèt item veri fines vltimi cuius, & quo nō ſint alij quàm prædicti, etiam iuxta ſolam rationem naturalem, vt probat S. Thom. 1. ſec. q. 1. art. 7. tot tamen ſunt falſi, quot aliquorum falſæ opiniones, & peruerſæ voluntates fingunt. Et toties diuerſis temporibus plures habere poteſt vnus & idem, quoties ſuam ſacrilegam opinionem in aliam in eo illi ſimilē mutat. Quia vnicuique ideſt talis finis ultimus, quod ipſe putat eſſe omnium amabiliſſimum, iuxta illud Apoſt. ad Philipp. tertio. Quorum Deus venter eſt. Ideoq; grauiſſimum idololatriæ genus eſt velle, vel appetere, vel amare aliquid aliud à Deo vero tamquam omnium amabiliſſimum. Impiaq; illa phraſis loquendi Virgiliana, ò Me-

n c. ſi enim de pœnitent. diſt. 2.

ò Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit, Namque erit ille mihi Deus; &c. Quam quidam nimium ſeſe amantes imitantur; dum ſeſe, ſuos Deos, ſuoſque angelos appellant, finem ſui amoris vltimum ſeſe eſſe innuentes, contra illud Matth. 10. Qui amat patrem aut matrem pluſquam me non eſt me dignus. Quod tamen intelligendum eſt de maiori amore quoad firmitatem, non quoad intenſionem & feruorem, vt in Manuali confeſſariorum cap. 1. nu. 3. declarauimus. Quo a peccato excuſantur plurimi qui longe fortius ac intenſius amant ſeſe parentes vxores vel amicos, quàm vltimum finem Deum. Parati tamen ſaltem virtualiter, prius perdere illum feruentem, quàm diuinum vtcunq; calidum ſi fors tulerit, vt alter eorum ſit neceſſario perdendus. Quo modo vtinam omnes; qui ſic amant & ſic loquuntur ſint parati, vel ſaltem pęniteat eos non fuiſſe ita paratos: quo veniam

con-

confeſſi conſequuantur. Amen.

Qui tamen & omnes alii memine- 21
rimus, quòd toties mortaliter pecca-
mus, quoties ita pecuniam, honorem,
amicos, cognatos, heros, duces, Re-
ges, Imperatores, Epiſcopos, Papam,
immo & nos, vitamve noſtram ama-
mus: vt malimus legem, (quæ ad pec
catum mortiferum obligat) tranſgre-
di, quàm prædicta, vel eorum gratiam
amittere. An autem id ſit conſtituere
tacitè vel æquipollenter finem vlti-
mum in eo quod præfert huiuſmodi
legi quæſtionis poteſt eſſe. Quia id vi
deri poteſt alicui ſenſiſſe vtrunque S.
Thom. in ſec. q. 88. art. 4. & ſeq. At ip-
ſe arbitror non conſtituere. Tum
quia illi patres non exprimunt hoc.
Tum quòd alioqui bis peccarent om-
nes, qui ſemel ſcienter mortiferè pec-
carent. Quia tranſgrederentur legem:
quod eſt vnum peccatum; & pone-
rent finem ultimum in eo; quod eſt
alterum. Tum quia multi peccant
morta-

mortaliter cognoſcentes minime in eo conſiſtere finem vltimum licèt nouerint id eſſe illi exoſum, & licèt à tentatione aliqua victi agant illud. Sciunt tamen, id non eſſe omnium amabiliſſimum.

22 Addo 7. verè pœnitentem, & omnia peccata ſua, vt debet, confiteri volentem, recogitare oportere; num aliquando & quoties eo animo, actu ſiue actualiter, aut virtualiter fuerit. Actualiter inquam, vel virtualiter: Quia non ſufficit ad peccandum habitu, ſeu habitualiter, illo animo fuiſſe. Quia omnium ſententia non peccamus habitibus, ſed actibus. Et qui eo habitu eſt, vt auctoritate propria vindicaret iniuriam, ſi ei fieret, vel rē haberet cum aliqua, ſi ab ea rogaretur; non peccat; ſi nullum ſuper hoc alium actum produxerit. Quod etiam ex Cardinali S. Xiſti pridem collegimus. in c. Quem pœnitet, de pœnit. diſt. 1. Alioqui enim etiam dormientes

tes peccaremus contra. Clemen. 1. de homicid.

Addo 8. Quòd ex verbis illis Christi: Qui plus amat &c. nemo colligat, eum, qui æquè amat vltimum finem, qui est ipse Deus; ac se uel aliam creaturam, non peccare. Tum quia comparatiuè æquè, vel minus amat Deũ, quàm se vel alium, peccat. vt post S. Thom. 1. sec.q.109. art.3. diximus in Manuali cap. 11. nu.8. Tum quia plus tenemur diligere illum quàm alios, & quàm nos ipsos, vt probat S. Thom. 2.sec.q. 27. art. 3. & seruare præcepta eius plusquam nos, vitamq; nostram. iuxta illud: Qui vult venire post me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me. Matth.11. Quo docemur, oportere nos perdere vitã; si aliter eum sequi præcepta eius seruando nequimus. Quæ catholica conclusio est, frequenterq; per concionatores inculcanda: Cum passim videre sit pręcepta Pontificum, Regum, Regulo-

gulorum, heroum, & amicorum iniusta, maioris haberi, quàm iusta CHRISTI: & hæc ob ea frangi. Dixi superius, qui æquè vel minus amat Deum comparatiuè. Nam qui sine vlla comparatione ad Deum minus vel æquè amat eum, non peccat. Non enim omnis amor quo Deus amatur est malus, eo ipso, quòd non sit sic per omnia erectus, vt videtur præsupponere vterq; S. Thom. in 1. sec. q. 109. art. 3.

24 Addo. 9. quòd ex hac diuisione prima colligitur esse aliquid, quod propter se solum, & non propter aliud, recte amari potest. Et ita est vltimus finis, quod nequit esse recte medius. Quòd solus ipse Deus æternus, immensus, omniumq; principium & finis est. Est aliud, quod propter aliud solum, & non propter se recte amari potest; & ita non potest esse rectè finis vltimus, neque medius. Cuius generis sunt bona pecuniaria, & honoraria, & omnia quæ dicuntur bona vtilia

lia. Aliud eſt quod propter ſe & propter aliud, recte amari poteſt. Et ita recte poteſt eſſe finis medius, & non ultimus. Cuius generis ſunt virtutes, ſcientiæ, & alia honeſta; immo & delectabilia; vt prædictum eſt ſupra nume.4.& 5.

Ex quo infertur erraſſe illos, qui di xerunt, quemdam peccaſſe in eo, quòd iura diuina, & humana, vel artes liberales diſceret, eo tantum fine, vt ſciret; non referendo id in alium.
Quia ſcientia eſt finis medius; qui pro 8
pter ſe ſolum, & propter aliud appeti poteſt. vt dictum eſt. Nec obſtat illud Bernard.li.1.Medit.quo illi mouebantur; Multi ſciunt vt ſciant, & curioſitas eſt.Quia intelligendum eſt de illis, qui diſcunt ſcientiam ad gloriam vanam, vel alia vana, vel mala; Vel non ideo, quòd ſcientia propter ſe ſolam, eſt recte appetibilis.

SVMMARIVM.

Fines & scopi vltimi, in quos viatores omnia referant duo sunt. nu.25.

Finis operantis licet sit posterior fine operationis secundum ordinem exequutionis, est tamen prior secundum ordinem intentionis, & ita principalior nu.26.

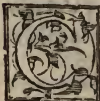
Lex omnis iusta principalius fit ob vtilitatem publicam quàm priuatam. nu.27.

Antonomiæ quædam graues concilialiantur nouè nu.28.& 29.

Legibus aliquot cur renunciari, potest; licet principalius publicam vtilitatem quàm priuatam respiciant. nu. 29.

Fortunius Cantaber laudatus.nu.29.

Finis non idem iuris vtriusque secundum communem: sed contra Fortunius: qui quattuor dictis satis conciliatur. Quodq; beatitudo vera quæ Christiana est supernaturali tantum lumine cognoscitur. nu.29.

25 Irca secundam finis diuisionem positam supra. nume.6.in finem Cuius,& finem Quo,admonendi sumus frequenter, quòd humanæ vitæ,

omniumq; in hoc sæculo eam agentium, qui viatores dicimur, duo tantum sunt vltimi scopi in quos omnia nostra in Deum referibilia, mediatè vel immediatè, actu vel virtute referre deberemus. Videlicèt finis Cuius, qui est deus ipse increatus, & infinitè bonus. & finis Quo; qui est beatitudo ipsa animæ creata & finita; qua tamen ipse infinitus ad plenam & perfectam satietatem apprehenditur.

Ad 3. diuisionē finis positam supra 26
n.7. in finē operationis, & operātis addo, ꝙ quamuis finis operationis sit tātum unus; finis tamen operarij, siue operantis potest esse multiplex. Nempe, ille ipse, qui est operationis & alij multi: vt ieiunij, quod est operatio, finis est corporis afflictio. Et finis operātis & ieiunantis potest esse illa & alia multa: puta, vitia cōprimere, mentē eleuare, virtutesq; augere. vt missæ præfatio habet. & S. Tho. 2. sec. q. 147. art. 1. declarat. Quamuis item finis opera-

tionis, quando eſt alius à fine operantis, ſit prior illo ſecundum ordinẽ & exequutionis, finis tñ operantis, eſt prior ſecũdum ordinem intentionis, vt probat S. Thom. 1.ſec.q.1.ad.1.& artic.4.in corpore. ° Eſt etiam principalior illo iuxta illud Ariſt. Qui furatur, vt adulteretur, magis eſt adulter quam fur. Aedificantis enim domum ob lucrum per locationem eius quærendum; primus & principalior finis eſt lucrum iuxta ordinem intentionis. Quia ille mouet primum ad ædificandum, licet poſtremus ſit in exequutione, quia poſt ędificatam domum quęritur.

° *& q.18. 1. ad 2. & q.20. art.1.ad 7.*

Addo 2. ex his inferri omnem legẽ iuſtã eſſe factã principalius ob vtilitatẽ publicã quàm priuatã iuxta. c. Erit autem lex. 4.diſt. Qui a licet multarum finis propinquior, & prior ſecundum ordinem exequutionis, ſit vtilitas priuata, minorum, mulierum, &c. vt per totum titulũ ff. & C.de Minor.

&

& ad Velleia. p Quia tamen ille finis p
est minus principalis, quamuis pro- & l.1.§.
pinquior secundum ordinem exequu Huius stu
tionis, & vtilitas reip. publica quæ in- dij. ff. de
de resultat, iuxta l.1.ff. solut. matrim. iust. & iur.
est finis prior secundum ordinem intentionis, & ita principalior. merito dicuntur omnes latæ principalius ob publicam vtilitatem quam ob priuatam. Quæ omnia præclare sensit Bart. in l. Ambitiosa nu. 19. ff. de Decr. ab ord. facien. licet parum cautè appellet ordinem intellectus, quem nos appellamus cum S. Thom. & aliis ordinem intentionis, & non abs re. Quia fines ad voluntatem, cuius actus & intentio pertinent; & non ad intellectum. iuxta S. Tho. recept. 1. sec. q. 8. in princip. & q. 12. art. 1.

Addo. 3. quòd per hęc componi pos- 29
sunt antinomiæ quædam, & controuersiæ; quas nullibi legimus satis compositas, antequam nos scripsissemus repet. c. Inter verba 11. q. 3. nu. 299. Pri-

ma est inter illud quod in confesso est
multos multis legibus renunciare pos
q se.l.Quod fauore. C. de legib. q Et in-
et c. quod ob gratiã de regu. iu. lib. 6. cũ glossa. ter illud, quòd omnis lex est facta prin
cipaliter ob vtilitatem publicam. Et
quòd nemo potest renunciare legi in
fauorem publicum principaliter latæ.
r l.Ius publicum.ff.de pact. r Componi
c. si diligẽti, de for. compet. tur enim respondẽdo, quòd hoc poste
rius intelligendum est de lege, cuius
vterq; finis primus tam secundum or-
dinem intentionis, quam secundum
ordinem exequutionis, est publica v-
tilitas. Illud autem prius, de aliis:
quarum finis primus est vtilitas priua
ta, secundum ordinem exequutionis.
Altera controuersia est, inter glo.l.
1.§. Huius studij.ff.de Iust. & iur.& in
ter Cantabrũ nostrum Fortunium do
tibus inclytis & quæsitis ingenij, mo-
rum, & eruditionis bene fortunatum,
& in hac, (quæ omnium totius orbis
nobilissima prouincia est) Italia omni
litterarum genere illustratum: in lib.
de

de vlt.fine vtriusq; iuris.in principio. Habet enim illa glos. vsque ad illum recepta: Leges factas in fauorem singulorum; vt minorum, mulierum,& similium; principaliter quidem factas esse ad vtilitatem priuatorum, sed secundario ad vtilitatem publicam. Fortunius autem contra: eas principaliter latas esse in fauorem publicum, & secundario in priuatum. Componitur enim hæc controuersia; intelligendo verba illa, principaliter, seu primo & secundario glossæ, iuxta ordinem exequutionis; & non secundum ordinem intentionis. Verba vero Fortunij ècontrario. Eodem omnino modo conciliari potest prædicta glossa. cum Archid. & communi, in dicto. c. Erit autem lex.4.dist. Vt ibi olim cum Salmanticæ decreti cathedram regeremus, conciliauimus.

Est item alia inter præfatum Fortunium & communem antinomia, siue controuersia. Ille enim in lib.præfa-

ɀo de vltimo fine vtriuſque iuris in principio tenet ; eundem eſſe vtriuſque iuris & canonici & ciuilis finem. Cuius cõtrarium tenent communis, quam ſenſit glo.c. Cum contingat de iureiur.verb. Debet communiter recepta & putata ſingul.ab And. Sic. in c. In præſentia col. 3. de probat. [a]Senſit enim ius ciuile dirigere hominem in bonum publicum honeſtum, non curando de vtilitate animæ. Ius vero canonicum dirigere hominem in vtilitatem animæ vitando eius periculũ c.2.de conſtit.li.6.ibi vt animarum periculis caueatur &c. Quod ipſum tenet Pan.in prohem.Greg.col.10. poſt Card.& communem. Omiſſa tamen altiori diſputatione breuiter & nouè dici poſſent quatuor. Primum, quòd iuris ciuilis quatenus eſt tantùm tale & quatenus conſtituitur tantũ per poteſtatem ſæcularem quæ eſt naturalis ratione tantum naturaliter ductam non poteſt eſſe finis beatitudo & fœlicitas

[a] *& c. Nã concupiſciẽtiam de conſt. col. 3. & ca. Cæterũ ad 7. de iura. calũ. & cap. filius col. 2. de teſta. & notabilis à Dominic. c. 2. de conſt. lib. 6.*

licitas æterna, ad quam Christiani & fideles tendimus & adipisci speramus. Quod probatur illo irrefragabili argumento. Nihil potest esse finis alicuius liberè agentis nisi ab eo præcognitus. Quia vt post Arist. ait Aug. lib. 10. de Trinitat. & post eum S. Tho. 1. sec. q. 3. ar. 4. voluntas nō fertur in incognitum. At potestas sæcularis, quatenus est tantum talis, non cognoscit nec cognoscere potest præfatum finem: quia non potest cognosci per solum naturale lumen & rationem naturalem, ergo non potest sibi præstituere illum finem. Deinde patet eo quòd potestas sæcularis est potestas naturaliter à Deo data generi humano, quæ dirigitur per ius naturale, rationemq; naturalem & ius naturale. 1. dist. & in prin. 5. d. At ratio & cognitio naturalis, non attingit super naturalia: vnde S. Tho. 1. par. q. 1. & ipse cū Scoto & aliis omnibus commentantibus, in prologo sententiarum conclu

dunt

dunt necessariam esse homini scientiã reuelatam & supernaturalem ad hoc vt saluetur, & adipiscatur vitam ęternam, quę physicas & naturales cognoscere non potest iuxta illud Esa. 64. Oculus non vidit, Deus absque te quę præparasti diligentibus te.

Secundum quòd fœlicitas humana huius vitæ temporalis quæ consistit in virtute morali, & naturali, quęque est vita virtuosa naturali rationi, conformis potest esse & est finis iuris ciuilis & legum sæcularium humanarum quatenus illæ tantum à potestate naturali ratione feruntur, iuxta Arist. lib.5.Ethic.& S.Thom.1. sec.q.95.art. 2.& 96.art.3.& satis probatur in prohemio decretalium ibi. Lex proditur vt appetitus noxius sub iuris regula limitetur, per quam genus humanũ, vt honeste viuat, alterum non lædat, ius suum vnicuique tribuat, informatur. & in c.Factæ 4.dist.Factæ sunt autem leges, vt earum metu humana

coër-

coërceatur audacia, tutaque sit inter probos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur audacia, & nocendi facultas.

Tertium quòd iuris canonici siue Pontificij, etiam quatenus est ius humanum; per potestatem ecclesiasticā supernaturalem cōstitutum potest esse, & est finis fœlicitas æterna, quam Christiani quærimus, & adipisci speramus. Tum quia hoc significant præfata ca. Cum contingat de iureiur. & c. 12. de constit. lib. 6. Et etiam c. 1. de pactis. c. 1. de operis nou. nunc. c. Quamuis pactum de pact. lib. 6. c. Licet mulieres de iureiur. eod. lib. totus titu. de summa Trin. in decret. sexto & Clem. totus titulus de baptis. de celeb. missa. de pœnit. & remiss. & multæ causæ: & quæstiones quæ in Decreto Gratiani ponuntur extrauaga. Vnam sanctam, de Maior. & obed. canones item apostolorū & concilia œcumenica & prouincialia in hunc finem principaliter habi-

habita. Tum quare ecclesia CHRISTIANA sicut à Christo clauem potentiæ suæ summam, eandemque supernaturalem potestatem ligandi atq; soluendi etiam mediantibus legibus accepit c. Quodcunque 24.q.1. & extrauagan. Quia quorundam Io.22.de verb.signi. ita etiam accepit clauem scientiæ ac cognitionem fidei orthodoxæ, vt per prçcitata constat, & ita legibus supernaturali potestate à se latis finē quoque supernaturaliter, lumine fidei cognitum & præstituere potuit & præstituit.

Quartum ꝙ iuris ciu. quatenus est à Christianis Imperatoribus & regibus etiam potestate naturali compositum aut approbatum, finis potest esse & est fœlicitas æterna, quam Christiani credimus & speramus. Quoniam licet potestas eorum sit tantum naturalis, & non possit ad supernaturalia extendi, habent tamen cognitionem fidei infusam, & acquisitam, qua cogno

scunt

ſcunt & credunt vitam quam Chriſtiani quærimus ęternam:& ita vt omnia virtutum aliarum opera poſſunt in eã referre ac frequenter actu vel virtute referunt: ita etiam, ſuum ius ſuasque leges, quæ ſunt opera quędam eorum præcipuè poſſunt in eandẽ referre ac referunt. Quod ſatis conſtat ex inſcriptione illa Cod. In nomine D. N. IESV CHRISTI & ff. In nomine Domini, & clarius ex. l. 1. & l. 2. & l. Inter claras cum his quæ inſeruntur ei ex epiſtola Iuſtiniani de Summ. Trinit. & ex l. 1. & 2. de vet. iur. enuclean. & titulis de Epiſcop. & cleric. & de Epiſcopali audien. & aliis multis. Quibus quatuor arbitror dictis, ſatis cõciliari poſſe illa quæ præfatus eruditiſſimus Fortunius ait cum his quę communis docet. Ex quibus infertur id quod ipſe perſuadere nititur. Ius ciuile compoſitum a Iuſtiniano ex mente ipſius explicita vel implicita ita interpretandũ vt non fuerit ei vlla intentio contrauenendi

niendi sacris canonibus legitimè ab ecclesia Papa & conciliis œcumenicis ante illum latis vel postea ferendis: quoad ea quæ ad vitam æternam consequendam sunt necessaria.

SVMMARIVM.

Actus cuiuscumque virtutis, quamlibet bonus, & principaliter fiat ob bonum temporale siue pecunianum siue honorianum malus. nu. 30.

Regula illa cuius finis malus est &c. sine vlla exceptione vera. nu. 30.

Bona virtutis, & animæ præstantiora bonis corporalibus & vtilibus. nu. 30.

Fortia facta ob honorem aut pudorem peccata, numer. 31.

Actus virtutum facti principaliter ob salutem, & vitam mali, secundum Adrianam. Id tamen non esse verum in omnibus. nu. 32.

Actus virtutis iustæ fit minus principaliter ob temporalia bona. nu. 33.

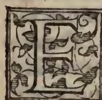
Finis iustus omnium actuum, omnium virtutum Deus.

Beatitudo & virtus, vt comprehendit diuinam, & humanam & ratio, vt est genus ad naturalem, & super naturalem. num. 34.

Fine

Fine quo ſatisfit obligationi ponendi finem actui. num. 35.

Finis malus, quia malum culpæ; & finis malus. quia ineptus multum diſtant. num. 36.

X quarta finis diuiſione 30
poſita ſupra nu. 8. in bonum & malum, & membrorum diffinitionibus, colligitur primo. Quòd quicunq; aliquem virtutis actum agit, principaliter ob bonum aliquod temporale pecuniarium, immo & honorarium*, quod pecuniario maius eſt, peccat ſi àctualiter vel virtualiter non referat illud in Deum, aut beatitudinem, vel in aliquam virtutem ei cõuenientem generalem, vel ſpecialem. Tum, quia ſine vlla exceptione vera eſt illa regula topica ſupra num. 1. citata. Cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt; fundata in hoc c. Cum miniſter, & aliis poſtea citãdis; licet altera eius germana. ſ. Cuius finis bonus eſt, ipſum quoque bonum eſt frequenter ſit

falſa.

falſa c.forte, quod de furante ad eleemoſynam faciendam agit,& c.Deniq; 14.q.6. At finis medio minor ineptus eſt,& conſequenter malus. Et conſtat virtutes,et animæ bona præſtare bonis corporalibus & vtilibus c.Deteriores.6.q.1.ergo hæc inepta ſunt vt illorum fiant ſcopi & fines. & per conſequutionē,qui ea facit finem principalem actus virtutis, inordinatè maleq; facit. Tum per illud Perſij ab omni ſchola Chriſtiana receptum. Recti finem extremumq; eſſe recuſo. Euge tum & belle. Tum quia grauiſſimè id determinat Adrian. Quodlib. q.1. per illa verba. Qui vult bene agere, Deo placere, iuſtè iudicare, liberalem,fortem, magnanimum, temperatum ſe exhibere, propter honorem,corporis ſalutem, ſiue id intendat, vt finem totalem, ſiue vt finem partialem, actus neque iuſtus nec liberalis, neque magnanimus eſt:ſed agit male,& peccat. Per dictum item Ariſt. Ethicor.3. om-
nium

nium ſententiæ conſonum. Qui quãli bet ſtrenuè pugnet: ſi ob honorem, & gloriam, vel pudorem id facit, non agit fortiter, ſed virtuosè. Et per illud Auguſtini relatum per Magiſtrum, & alios in 2. diſt. 38. & à S. Thom. Quodlib. 2. art. 2. Qui ob victum prædicat nõ meretur ſed peccat. Et Caiet. ſuper Matth. cap. 7. pag. 2. Qui largitur eleemoſinam, vt laudetur, ſaltem venialiter peccat. Et ante illos Gratian. ca. fin. 23. q. 6. Qui dat ob pudorem, & rẽ & merita perdit. Neque bene agit qui bonum ob timorem agit.

Ampliandam eſſe concluſionẽ hãc 32
etiam ad eum, qui agit aliquem virtutis actum ob corporis ſalutem, expreſſit præfatus Adrianus, vbi ſupra, ſed contra putamus. Tum quia ſup. nu. 5. diximus, vitam, & bona delectabilia iuſtè poſſe amari & appeti propter ſe tantum. Cui conſequens eſt, iuſtè illa fieri poſſe finem aliquarum bonarum operationum. Tum quòd alioqui cõ-

 ſequeretur,

ſequeretur, quòd actus abſtinendi a nimio cibo,& potu, qui ſunt actus virtutis abſtinentiæ,& ſobrietatis, ad conſeruandam ſalutem & vitam : Vti etiã pharmacis,& aliis medicinis, ad recuperandam ſalutem amiſſam, eſſet peccatum : Quod eſt contra omnium doctorum mentem. Quare illud Adriani arbitror limitandum, vt ſolum habeat locum, in actibus virtutum maiorum virtutibus illis, quorum actus iuſtè ordinari poſſunt ad ſalutem & vitam. Quales ſunt amor Dei, & actus ſpei, & religionis. Quarum finis aptus & proportionatus nequit eſſe ſalus & vita hominis. Vnde qui amaret Deum, vel crederet in eum, vel ſperaret in eo, vel eum veneraretur principaliter propter ſalutem, & vitam ſuã conſeruandam peccaret. Quia de illo, quod eſt minus bonum faceret finem maioris boni. Ille vero qui actum abſtinentiæ, ſobrietatis, temperantiæ, continentiæ & aliarum ſimilium virtutum,

tutum, finem faceret suam vitam, & salutem, non peccaret. Immo si alia in id necessaria concurrerent, mereretur.

Ampliaret etiam aliquis hanc conclusionem per pręfati Adria. dictum, etiam ad actus qui licèt principaliter fierent propter finem debitum, minus tamen principaliter fierent propter bona vtilia, eo quòd ipse ait præfatam conclusionem esse veram, siue ille finis sit totalis, siue partialis. Sed non recte faceret, qui sic ampliaret eam. Immo est limitanda vt solum intelligatur de fine principali, & non de minus principali. Quia nihil ait Adrianus de fine minus principali, sed solum de partiali, qui frequenter est principalis. Quoniam duo fines partiales possunt esse principales vnius, & eiusdem actus. §. Affinitatis, Insti. de nupt. & infra dicemus exemplum de ieiunio, quo quis ieiunat dies quatuor temporum quadragesimæ, in finem satisfaciendi præcepto de ieiu- 33

nando dies quattuor temporum, & in finem ſatisfaciendi præcepto de ieiunanda quadrageſima. Qui duo fines ſunt quidã partiales, ſed principales.

34 Colligitur. 2. quòd omnium actuũ quarumcunque virtutum finis principalis aptiſſimus & optimus eſt Deus ipſe; qui eſt vltimus finis cuius, omnium rerum. Beatitudo item, quia eſt vltimus finis quo, poteſt eſſe finis & principium omnium actuum intellectus & rationis, quamuis nequeat eſſe finis principalis charitatis & amoris Dei: qui propter ſe ipſum ſolum principaliter eſt diligẽdus. Vt S.Tho. declarat 2.ſec. q. 27.art.3. Virtus item in genere, & recta ratio, ſunt fines boni & apti omnium virtutum & actuũ illarum. Quiſquis enim agit iuſta, fortia, & temperata; quiſquis amat Deũ, vel credit in eum, vel ſperat in eo; quia id facere eſt virtus Theologæ, vel moralis, vel quia ratio naturalis, vel ſupernaturalis id dictat, bene facit.

Quæ-

Quælibet etiam virtus eſt finis aptus actuum ad eam conuenientium. Qui enim iuſta facit, quia iuſta ſunt; qui fortia, quia fortia ſunt: quiq; temporata, quia temperata ſunt: bene facit. Finis item aptus eſt etiam quælibet virtus altior, & maior reſpectu cuiuſlibet actus inferioris virtutis. Nam qui iuſta, fortia, vel temperata, facit, vt placeat Deo; vel vt charitas, fides, & ſpes magis ac magis augeatur in eo, rectiſſime agit.

Tertio colligitur, quòd obligatio- 35
ni quam omnes habemus præſtituendi fines bonos, & aptos omnibus noſtris actibus deliberatis, vt in pręludio S. Manualis, diximus; ſatisfacimus optimè quidem, ſi eos agamus, vt Deo placeamus; & egregiè, ſi vt fiamus beati: & ſufficienter, ſi eò quòd ſunt recti, vel honeſti, ſeu virtuoſi; ſeu quia recta ratio diuina, vel humana id dictat. Nam quodlibet horum, quæ in effectu idem ſunt, licet verbis diffe-

rant, est iustus generalis finis omniũ actuum quarumlibet virtutum. Sufficienter item satisfacit præfatæ obligationi, qui aliquod iustum facit, quia iustum est; vel forte, quia forte est; & modestum, quia modestum est. &c. Quia quęlibet uirtus specialis est iustus finis actuum ad eam pertinentium. Satisfacit etiam, qui ieiunat, aut refrenat iram, vt animam & corpus quadam tenus Deo sacrificet. Quia virtutem altiorem. s. religionis, facit finem actuum virtutum inferiorum, videlicet abstinentiæ, & mansuetudinis. Non tamen contra satisfaceret, qui oraret, vel sacrificaret principaliter vt abstinens fieret. Quia virtutem inferiorem faceret finem principalē actus virtutis superioris. Quod non licet per prædicta.

36 Quarto infertur quod finis malus, eo quòd sit malum culpæ, & malus, non eo quòd est malum culpæ, sed quia ineptus est, eo quòd sit medio minor,

minor, plurimũ differunt. Primo quidẽ, quia ille nõ poteſt eſſe finis principalis, neq; minus principalis actus boni, etiã ſi tãtũ veniale malũ ſit. Hic aũt licèt non poſſit eſſe finis principalis, poteſt tamen eſſe minus principalis. Ieiunare ſiquidem, & orare, immo & diligere Deum, ſi ea etiam minus principaliter, ob furtum paruum, veniale tantũ, vel ob inanẽ, (quæ venialis tantum ſit;) gloriam agas, peccas: etiamſi principaliter ob Deum ipſum ea feceris. Qui autem illa principaliter facit ob Deum, beatitudinem uel virtutem, ſiue qua recta ſunt, non peccat: etiam ſi minus principaliter, ob ea ſperet aſſequi aliquod bonum temporale, pecuniarium, vel honorarium vt mox probabitur. Secundo differunt, quòd ille nulla relatione ad ſuperiorẽ finem poteſt fieri aptus, hic autem ſic. Qui enim ieiunat vt furetur ad dandũ pauperibus, peccat. Quia vt dictum eſt ſupra nu.15. nullum peccatum re-

ctificatur, per eius in finem bonum relationem. Qui autem ieiunat ob pecuniam, quam ob id sperat, ad hoc vt eam pauperibus eroget, non peccat: immo bene meretur. Quia illa pecuniæ acquisitio in erogationem pauperibus amore Dei faciendam, relata; transformatur in finem charitatis: quæ finis omnium operum bonorum sanctissimus esse potest.

SVMMARIVM.

Causa finalis incaute diffinitur à Bartho. nu. 37.

Finem principalem non arguit cessatio operis illo cessante. nu. 37.

Fines multi possũt esse prĩcipales eiusdẽ act⁹. n. 37.

Actus omnis cuius finis etiam minus principalis est malus, malus. nu. 38.

Finis minus principalis nullius actus virtutis potest esse bonum temporale. nu. 39.

Finis minus principalis inseruientis Deo, ecclesiæ & prælato, potest esse beneficium ecclesiasticum; & mutuantis lucrum. nu. 39.

Mutuans iustè sperat lucrum minus principaliter nu. 39.

Distributiones ob lucrandas minus iustè surgitur. num. 39.

Pœnas

EX quinta finis diuisione supra nu. 9. posita, in principalē & minus principalem, eorumq; diffinitionibus, infertur, primo, quòd parum cauta est diffinitio finis, seu causę principalis finalis. Barto. in l. 2. §. fi. ff. de donat. & quam sensit glossa. l. 1. §. Sexum. ff. de postulan. & alij quos citaui in repet. c. Inter verba. nu. 89. 11. q. 3. videlicet, esse finem quo cessante cessat opus. Tum quia illa multis finibus minus

Et in ca. Cum cessante de appellat.

minus principalibus conuenit . per prædicta in dicto nu. 9. Tum quòd alioqui paucissima essent opera etiam in sese bona, quæ non essent peccata. Omnes enim virtutum actus, quorum finis principalis est aliquod bonum tẽporale est peccatum. vt supra nu. 30. probatum est. & rarissimi sunt qui, nisi ob ea speraretur aliquid temporale, illa facerent. iuxta illud Iuuenal. Quis virtutem amplectitur vnam, præmia si tollas? Tum quia licet operis cessatio, cessante causa, sit aliqua coniectura quoad forum exterius, quòd sit principalis, non tamen concludit; & quoad forum interius nihil ferè facit. Quoniam quoad illud æstimatio animi, qua sic vel sic æstimantur causæ facit vt alia sit principalis, alia vero minus principalis.

Secundo infertur, ꝙ vnus et idem actus potest habere multos fines principales, et multos minus principales, et multos, quorum alius, vel alij sunt

prin-

principales, et alius vel alij minus principales. Pro quo est. §. Affinitatis. Inst. de nupt. [t] Potest enim quis ieiunate principaliter vno et eodem die, quo fiat abstinens; et quo præcepto ecclesiæ obediat: et quo pro peccatis satisfaciat: et quo Deo placeat. Et primo fine meritum abstinentiæ meretur; secundo obedientiæ; tertio pœnitentiæ; quarto Charitatis. vt pridem diximus, in.c. Fratres nu.117.de pœn. dist.5. Quod plurimum nos mouere debet ad facienda bona, ob multos fines bonos: quò multa merita eadem opera, et labore quæramus; referendo in multos fines principales ea quæ ob vnum tantum facimus. vt in prædicto exemplo.

t *Et l.libro rii.ff. de his qui notātur infam. vbi & in l.1. n.28.ff. sol. matr. trad. Bar.*

Tertio infertur quòd omnis actus quālibet bonus, cuius finis siue principalis siue minus minus principalis est malum culpæ, saltem venialiter adeo est malus, vt nulla relatione in bonum aliquod etiam summum, fieri

potest

potest bonus. Nec abstat quòd subtiliter opponi potest dixisse nos supra nu.35. quòd finis malus, eo solo quòd est ineptus ad hoc vt sit finis principalis potest esse bonus, si referatur in altiorem finem, putà actus iudicandi ac consulendi ob amorem pecuniæ, propter ipsammet solam est peccatũ, saltem veniale; fieri potest bonus referendo pecuniam ad largiendam eleemosinam, vel ad honestè viuendum. Non inquam hoc obstat. Quia consulere vel iudicare ob pecuniam propter se solam est alius actus ab actu consulendi, et iudicandi propter pecuniã in prædictos fines relatam. et ita non probat argumẽtum, quòd idem actus qui est malus ob finem malum culpæ, fiat bonus per relationem finis illius in alium maiorem. Quamuis probet quòd vna et eadem res, quæ propter se tantum desiderata inficit desideriũ, eadem propter aliud desiderata rectificat illud. Sed illa desideria non sunt

vnum,

vnum, neque possunt esse; quia secum pugnant; sed duo quorum alterum est bonum, et alterum malum.

Quarto infertur quòd licèt nullius actus virtutis finis principalis possit esse bonum temporale. Immo quilibet actus virtutis quàmlibet in se bonus, afficiatur malus, si fiat principaliter ob aliquod bonum temporale; nō tamen si fiat minus principaliter ob illud. Primo quidem per illud psal. 118. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem. vbi verbum, propter, significat causam impulsiuam, siue finē minus principalem. Quod significare aliquando dicit S. Tho. supra nu. 3. citatus in 2. sec. q. 27. art. 1. Deinde ꝙ Vrbanus Papa in c. si officia. 59. dist. et Cælestinus. in c. Quid proderit. 61. dist. determinarunt licere clericis seruire Deo in ecclesiis, ob spem ascendendi ad dignitates illarum. Immo Gelasius in c. Consuluit 74. dist. dixit 36

in

in hæc verba. Commoda præsbiteri propensius quàm diaconi consequ antur, vt hac saltem ratione constricti, & honorem quem fugerant appetere nitantur, & quæstum. Tertio quòd Valerius Max. lib. 2. cap. 1. de Areopago, ait vberrimum virtutis alimentum esse honorē. et Cicero à Christianis probatus, & ab Augu. relatus lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 2. Honor alit artes. & Iuuenalis Satyr. 10. Quis virtutem amplectitur ipsam premia si tollas? Quarto quòd glossa recepta in dicto. c. Qui proderit, dicit expresè per illum textum, licere clerico seruire in ecclesia, ad quærendam aliquam dignitatem, modo principaliter ob id non seruiat. Cui similis est glo. 1. c. Hoc ad nos, 59. dist. Quinto quòd glo. c. Consuluit, de vsur. habet, quòd licet peccet qui mutuat principaliter ob lucrum, non tamen qui principaliter id facit vt iuuet proximum, & quia id ratio dictat: Quamuis minus principaliter, & secū
dario

dario id ſperet. et glo. c. Cum eſſet de Symon. et. c. Cum ad noſtrã de elect. aiunt: Symoniam quidem admittere illum, qui prælato inſeruit principaliter ob beneficium eccleſiaſticum præſertim interueniente pacto. Non autem qui principaliter ob alium iuſtum reſpectum inſeruit; licet ſecundario, et minus principaliter ob illam ſpem inſeruiat. Quod pulchrè de more declarat Adrian. quodlib. 9. art. 2. ſub littera L M N O. Facit denique glo. illa celeberrima. c. 1. de cleric. non reſiden. lib. 6. quæ ait; peccare quidem eum qui ſurgit ad matutinas preces principaliter propter diſtributiones quotidianas: Non autem illum qui ſurgit ptincipaliter vt Deo inſeruiat, & minus principaliter & ſecundario, vt eas lucretur.

Quinto infertur ratio excuſandi ſu- 40
periores præcipientes aliqua ſub pœna temporali, et ſubditos obedientes ob eam eis; Qualia ſunt citata per Gra

tian.

u tian. in c. 1. 2. 3. & 4. 26. q. 6. [u] cum multis aliis Pontificiis & Cæsareis decretis, quibus superiores metu pęnarum cogunt subditos ad agendum bona, & ad abstinendũ à malis. Videri enim posset alicui, hoc esse peccatum, eo ꝙ videatur incitare subditos ad peccandum; nempe ad obediendum ob finem excusandi se à pœna temporali; quod est quoddam bonum tẽporale, & tale bonum non potest esse finis actus virtu tis. & si subditi peccarent obediẽdo propter pœnam, peccarent etiam superiores præcipiendo aliquid sub ea. Quia facientes & consentientes. &c. Motum. 2. q. [x] Sed ratio excusandi à peccato tam superiores quã subditos est, ꝙ ipsis non statuunt pœnas ea mente, vt subditi principaliter ob eas obediant. Quia id esset velle vt peccent; & consequenter ipsi peccarent. dicto. c. Notum. 2. q. 1. Sed potius ea vt inferiores obediant principaliter ob virtutem, & minus principaliter

& c. irrefragabili de offi. ordi. & c. Vt clericorum de vit. et honest. clericos.

x *& c. 1. de offi. dele.*

paliter ob pœnas. Et ita non peccant: quia non iubent quicquàm, quod sine peccato nequeat impleri per inferiores si velint. Et si ipsi obediant eis principaliter vt euitent pœnam; peccant quidem quoad forum interius, non culpa superiorū sed sua propria: cum possint ea sanctè implere solius virtutis amore, aut saltem eius amore principaliter, & minus principaliter pœnæ timore: amplectentes illud: Oderunt peccare boni virtutis amore. & fugientes illud: Oderunt peccare mali formidine pœnæ. Itaque quicunque principaliter præcipiunt vel obediunt ad pœnam, peccant quoad forum interius; Qui vero principaliter ob virtutem, & minus principaliter propter pœnam, recte agunt. Qui vero penitus ob solam virtutem obediunt, melius agunt: & experientur illud falsum dictum glossæ. c.1. de coll. luf. deteg. Deus non est remunerator verborum sed aduerbiorum, idest nō

remunerat bona facta, sed bene facta.
41 VI. Infertur ratio qua excusantur legislatores, & alij pij & eruditi, qui in Indiis & alibi solent inuitare fideles muneribus & blanditiis ad fidem catolicam: & parentes filias ad religionem ne innuptæ pereant, & heri siue domini qui promittunt præmia famulis cõfitentibus & communicantibus extra quadragesimam; & qui statuunt in ecclesiis distributiones quotidianas horis canonicis interessentibus. Licèt enim secũdo videri possent peccare eò ꝙ incitant ad faciendum actus virtutum propter bona temporalia, & sic ad peccandum, excusantur tamen eo quòd qui talia promittunt, & statuunt non ea mente id faciunt, vt ij quibus illa promittuntur, ob ea principaliter moueantur; sed vt per ea veluti per calcaria, minus principaliter moti & impulsi, ea bona principaliter ob Deum, vel virtutem faciant. Sicut glos. singularis, quæ pe-

nultima est, c. 1. de Cleric. non resid. lib. 6. probè sensit. Nam qui contraria mente mouerent, vel mouerentur, peccarent.

VII. Infertur, quod omnia illa quæ 42
probant licitum esse seruire Deo ob timorem malorum, vel amorem bonorum, quale est illud Math. 10. Eum timete qui potest animã & corpus perdere in gehennam: vbi, timete, significat, seruite cum timore. Secundum Gratian. 23. q. 4. in summa. Qualia item alia multa, quibus olim sub lege naturæ & Mosayca, & post eas sub lege gratiæ, Deus ipse multos ad iustitiam, vel ad augmentum eius traxit, & trahit amore bonorum temporalium, & timore malorum temporalium vel æternorum. iuxta illud Esai. 1. Bona terræ comedetis. adiuncto. c. Non omnis. 5. q. 5.[x] Quòd omnia inquam intelligenda sunt de amore quo bona temporalia minus principaliter timentur. Timor enim seruilis quo principalius

[x] Et c. Nabuchodono/sor. 23. q. 4.

mala pœnæ timentur quàm malum culpæ, & qui hominem ita afficit, vt nolit peccare propter pœnam, peccaturus, si ea non immineret, peccatum est, & mortiferum quidem, si tale est illud, à quo propter timorem abstinet. Nec eum charitas compatitur. sed seruilis ille quo timetur quidem malum pœnæ, sed minus principaliter & minus quàm malum culpæ, & quo ad Deum accedimus, bonus est, & donum Dei: vt colligitur ex S. Thom. 2. sec. q. 19. per totam. præsertim. art. 4.

43 VIII. Infertur non obstare prædictis quòd licet petere à Deo temporalia. iuxta illud Pro. 30. Tribue victui meo necessaria. & quòd illud licet desiderare, qđ licet & petere. Aug. lib. de orando Deum, ad Probam. Et quòd iuxta doctrinam dominicam Mat. 6. & Luc. 11. qua docuit nos petere panem nostrum quotidianum. Et quòd petitio à Deo, actus est virtutis, & non qualis qualis, sed religionis, quæ est moraliũ

suprema

ſuprema iuxta S. Tho. 2. ſec. q. 81. ar. 6. y Infertur in quam; hæc non obſtare. Quia aliud eſt obiectum vel materia actus virtutis, ſiue finis operationis de quo agunt prædicta. Quod concedimus eſſe frequentiſſimè bonum temporale. aliud finis operarij & principalis, de quo loquimur. Vnde qui petit à Deo victum vel temporalia bona non debet facere illa finem orationis ſuæ principalem, ſed ipſum Deum cui obſequitur orando vel volendo ad obſequendum ei, vel in gloriam eius. Quod vtinam omnes animaduertamus, licèt poſſit facere minus principalem.

y *Et l. Veluti ff. de inſt. & iur.*

SVMMARIVM.

Finis principalis actus virtutis nequeunt eſſe Laus, honor, fama & gloria. nu. 44.

Intellectus illius Pauli. Qui gloriatur in domino glorietur &c. nu. 44.

Prædicanti ob gloriam humanam non quæritur aureola doctoralis. nu. 44.

44
Ono infertur, quòd quinque illa bona honoraria, videlicet reuerentia, laus, honor, fama & gloria humana, non possunt esse fines principales alicuius actus virtutis; & quòd quicunque ob ea principaliter facit aliquid, peccat: etiamsi illud, quod facit de se sit maxime bonum. Primo quidem per illud Matth. 6. Attendite ne iustitiã vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: alioqui mercedem non habebitis apud patrẽ vestrum, qui in cælis est. Et paulo post. Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ab inuicem accipitis? Per quod August. lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 14. ait. Amorem gloriæ humanæ fidei Christianę obuiare; ad perditionem eius disponendo. Secundo per illud Pauli. 2. ad Corinth. 10. Qui gloriatur, in domino glorietur. i. qui appetit gloriam, non appetat humanam, sed diuinam, quam cognoscendo, & amã

do Deum, & ea quæ ab eo habet, accepta ferendo illi, in eiusq; gloriam referendo assequetur. vt in effectu ait S. Thom. super eod. ca. 10. Et colligitur ex eo quod subiungit. Non enim qui se ipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat. III. per illud August. lib. 5. cap. 13. de Ciuitat. Dei. Sanius videt qui laudis amorem vitium esse cognoscit. IIII. quòd per illud ait Bern. in sermonibus paruis fol. 18. Laudem exteriorem hominum esse vanam, & interiorem conscientiæ minime sufficere. Ideoq; diuinam qua laudemur quærendam. Et per illud eiusdem Bernar. serm. 3. super Cant. col. 3. sunt qui scire volũt vt sciantur: & turpis vanitas est. V. Quòd S. Thom. Quodlib. 3. art. 12. concludit non quæri aureolam in cælo doctoralem, prædicanti bene ob gloriam. Et Arist. Ethic. 1. ait Non esse magnanimo curandum vt laudetur. & quidam sapiens ad quendam philodo-

philodoxum dixit. Summa laus est non ambire laudem. Et Salust.de Catone. Quo minus quærebat gloriam, magis eum illa sequebatur. Postremo per rationem qua fundat hæc omnia ille irrefragabilis syllogismus in secũdo modo primæ figuræ; quem appellant, Cellarent. s. Nullum temporale bonum fortunę potest esse finis iustus principalis illius actus virtutis, vt supra nu.30.latè probatum est. At quodlibet horum quinq; est bonum temporale fortunæ, vt suprà nu.5. probatum fuit. Ergo nullum illorum potest esse iustus finis principalis illius actus virtutis. Per quam eamdem rationem syllogisticã significatur omnes prædictas authoritates, & alias eis similes intelligendas esse de illis, qui finem principalem suorum actuum aliquod horum quinq; faciunt; aut de illis qui hæc ea parte qua sunt vana vel mala quęrunt. Quod quando contingat infra dicetur. Per quam intelligentiam

respon-

refponderi poteft eis, quatenus fequenti conclufione contraire videri poffint.

X. Infertur quòd præfata quinque. 45
f. reuerentia, laus, honor, fama, & gloria poffunt effe fines minus principales actuum virtutum, & quòd qui eos agit, ob ea minus principaliter refpecta, non peccat. Quod probatur primo per illud Matth. 5. Luceat lux veftra coram hominibus. & illud. Sint lucernæ ardentes in manibus veftris. Luc. 12. Secundo per illum Pauli. 2. ad Corint. 1. relatum in c. Inter verba. 11. q. 3. Gloria noftra hęc eft teftimonium confcientiæ noftræ. Et ne dicas eos agere, de laude diuina, pondera, quod loquuntur de laude confcientiæ propriæ, quæ eft creatura. I I. quòd id efficaciter probatur, eo quòd bona pecuniaria licitè poffunt peti à Deo, & appeti, & pro fine minus principali poni, vt fupra nu. 41. probatum eft. At bona honoraria qualia funt illa quinque

quę maiora sunt, quàm pecuniaria. iuxta illud Prouer. 22. melius est nomen bonum quàm diuitiæ multæ. Et illud Eccles. 41. Curam habe de bono nomine; magis enim permanebit illud, quàm mille thesauri magni prætiosi. & illud Aristot. 4. Ethic. Honor est maximum bonorum, receptum a S. Thom. in multis locis, præsertim. 2. sec. q. 119. art. 1. ad 2. Cui consonat. l. In pecudum. §. fin. ff. de vsur. [a] Quod adeò quidem est verum, vt excusetur quis à restituendo bona pecuniaria, quandiu nequit ea restituere saluis honorariis. vt probat Caiet. lib. 17. resp. q. 14. quem nos sequimur in Manuali cap. 17. nu. 44. Cum igitur omnium consensu, liceat desiderare bona pecuniaria, & pro fine minus principali ponere, a fortiori licebit desiderare, & pro tali fine ponere honoraria. argu. c. Cum in cunctis de elect. [b] L. I I I. quod braueis & coronis propositis, olim sapientes procurarunt incitare homines,

a *& glo. pe nul. c. suâ de pœn. & glo. ex trauagã. Ad conditorem Io. 22. ver. Honor. de verb. signific.*

b *et Auth. Multo magis. C. de sacros.*

nes, ad honorem, & gloriam quæren dam. Athenienses cùm oliuarum corona Periclem illustrassent, polliciti fuerunt eumdem honorem eis, qui similes illi euaderent. authore Valerio Max.l.2.cap.1.Areopagi.Et Plinius testatur populum Rom. cuius legibus totus fermè Christianus orbis vtitur, varias coronas pro varijs gestis instituisse: nempe, ciuicas, Vallares, murales, rostrales, &c. Quin & Christiani passim, etiam Pontif. Max. authore, varias in variis regnis instituerunt academias, & honores Mineruales; vt laureas primas, quas baccalaureatus; & secundas, quas licentiatus; & tertias, quas doctoratus vocant, vt ad studiositatem & litterarum studia, magis, ac magis accendantur scholastici. quod vtiq; non permitteretur nisi licitè illa possent esse fines minus principales actuum virtutis, studiositatis, & aliarum.

Honores Mineruales a Summ. Pontificib. instituti.

XI. infertur quòd vt omnia quę allegari 46

legari poſſunt ad probandum nil horum quinque debere appeti, nec ob aliquod horum fieri; ſunt intelligenda de illis, quando pro fine principali ponuntur, vel quando ſunt vana, vel mala. vt diximus in fine corollarij 8. Ita omnia quæ adduci poſſunt ad probandum quòd illa poſſunt appeti, & ob ea fieri aliquid, ſunt intelligenda de illis, quando non ſunt vana, neque mala, & pro fine minus principali ponuntur. Per quam reſolutionem, quàm plurima ſubobſcura clareſcunt.

47 XII. Infertur dicendum eſſe, quid ſunt & in quibus differant quinq; præfata bona. ſ. reuerentia, laus, honor, fama, & gloria. Et laus quidem diffinitur eſſe ſermo elucidans magnitudinem virtutis. Secundum Ariſtot. 1. & 2. Rhetor. [c] Cui diffinitioni, licèt ab omnibus probetur, addenda eſt particula: Quatenus eſt ad aliquem finem ordinata. Quia vt S. Thom. aſſerit in 2. ſec. q. 103. art. 1. ad 3. [d] laus ab honore differt,

c & S. Th. pſal. 17.

d Et D. An to. 4. parte tit. 5. cap. 10. §. 1. ſub finem.

differt, eo quòd hic est testimonium absolutum alicuius excellentię verbis vel alio signo exteriori exhibitum: Illa vero testimonium relatiuũ alicuius excellentiæ, referens eam in alium finem verbis tantum exhibitum. Vnde Aristot. 1. Ethic. dixit, optimorum non esse laudem, sed aliquid maius ea, quia optimũ non refertur in aliud. Per quod vbi supra dixit S. Tho. Deo secundum illam eius ineffabilem essentiam, non conuenire laudem, sed summam latriæ reuerentiam & honorem. Quia est maior omni laude. Eccles. 43. secundum vero effectus eius qui in vtilitatem nostram ordinantur, sic. iuxta illud Esa. 63. Miserationum domini recordabor, laudem domini super omnibus quę reddidit nobis dominus. Et Clem. si dominum in sanctis eius laudare iubemur, de reliq. & Vener. Sanct. Qua de differentia pulchrè dixit quidam.

Est honor in portu cũ puppis ab æquore venit.

Laudi-

Laudibus inceptum contineatur opus.

Addendum item secundo quòd sacræ litteræ, sacriq; canones per verbũ laus, non solum intelligunt illam exteriorem, quę verbis fit, cui soli diffinitio præfata conuenit, sed etiam & magis interiorem, qua Deum Angeli laudant. iuxta illud, Laudate Deum omnes Angeli eius.

Psal. 148. Qua creditur Zacharias mutus laudasse. Luc. 2. & multi audien
e tes Apostolo, ad Coloss. 3. eCantant
E-.ca.1. & psallunt in cordibus suis domino.
92. dist. Addendum tertio quòd per illud verbum, virtutis, in diffinitione positũ, intelligẽdum est omne bonum etiam si nõ sit morale. Qualia sunt, ingeniũ, iudicium, memoria, eruditio, ars, vires, agilitas, & alia multa quæ iure laudantur.

48 Honor autem diffinitur vt prædictum est, exhibitio reuerentiæ in testimonium alicuius excellentiæ. Cui per proxime dicta videntur addenda

illa verba: Sine eius in alium finem relatione.

Fama vero diffinitur à Calistrat. in l. Cognitionis. §. existimatio. ff. de vari. & extraord. esse dignitatis illæsæ status, legibus ac moribus comproba tus. Cui licet etiam nemo aduertat addendum est. Illam quidem aptam esse proposito Calistrati, non tamen nostro. Tum quia secundum illam, non esset fama nisi de virtute. Cum tamen in nostro proposito, sit de ingenio, & aliis: de quibus diximus esse etiam laudem, Vnde Geneseos. 6. Gigantes appellantur viri potentes & famosi.

Tum quia iuxta illam diffinitionẽ, nullus infamis haberet famam, cum tamen multi, qui vno respectu sunt infames, altero habeant famam ingentem. Vt Alexander magnus, Iulius Cæsar, & alij multi. Quare fama ad propositum nostrum diffiniri potest esse attestatio popularis de re aliqua. arg. c. Nõ sunt audiendi. 11. q. 3. & c. Qualiter &

quando in 2.de Accusat. cum glo.& ci
tatis ab ea.

49 Gloria vero est clara cum laude notitia. secundum Amb.in c.1. ad Rom. f Cui etiam addendum quòd verbum, Laude,in ea positum nõ debet ita strictè intelligi,ac supra diffinitum est. Fieri enim potest, vt alicui contingat gloria sine laude verbi per honorem facti, vt satis contigit Mardocheo Hester 6. Reuerẽtia diffinitur Th. Vualdensi, in lib.de Sacramentalibus cap. 118.ar.6.animi reputatio, qua quis bonitatem alterius magnificat, vbi pulchrè ait hęc quatuor, reuereri, honorare, laudare,& glorificare, ita sese habere; vt posterius priori aliquid adiiciat. Reuereri enim est animo magnificare. Honorare vero id aliquo signo exteriori significare. Laudare vero, id verbis facere. Glorificare autem, longè lateq; id expandere.

f *Quę sequitur. S.Tho. 1 sec. q.2. artic. 2. et melius 2. sec. q. 103. ar. 1. ad 3. & melius. 2. sec. quaes. 132. ar. 4. & lib. 3. contra Gentiles.*

50 XIII. Infertur etiam dicendum, in quibus quinq; supradicta conueniãt.

Et

Et quidem primo conueniunt, quòd licet ſtrictè ſumpta ita, vt dictum eſt, differant, conueniunt tamen in eo quod frequenter aſſumuntur latius, aliud pro alio. Nam gloria nonnunquam comprehendit omne teſtimonium approbatorium, & vnius, iuxta illud Pauli ſecundæ ad Corinth. 1. Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium cõſcientiæ noſtræ, relatum in dicto. c. Inter verba 11. q. 3.[g] Honor item comprehendit laudem vt docet S. Thom. 2. ſec. q. 103. art. 1. ad 3. Laus item honorem, vt in diffinitione ſupradicta, & declarat S. Tho. in 4. diſt. 15. art. 3. q. 2. declarans quoddam Ambroſii dictũ.

Conueniunt ſecundo qnòd nihil eorum eſt virtus, nec moralis nec intellectualis. Quia vt poſt S. Thom. 1. Sec. q. 71. art. 1. in præludio 4. num. 11. Manualis, declaramus. Virtus eſt habitus & qualitas mentis habentis eam. Et nullum horum eſt talis. Quodlibet enim eorum eſt extra mentem eius

[g] *Ad idem Hier. 9. & c. Gloria episc. 12. q. 2. c. Sacerdos ſub fin. 1. q. tertia & trad. S. Tho. 2. ſec. queſ. 132. ar. 1.*

cuius est. vt palam patet, & probat Boetius.lib.secundo de consolatione, h & ita sunt bona externa, & fortunæ.
h Et S.Th. 1.sec. q. 2.ar. 3. Excepta sola reuerentia, qua quis considerans suam paruitatem, humiditatem & vilitatem, insufficientiam, & in omne peccatum propensionem, reueretur se ipsum, quatenus est à Deo multis donis naturalibus & gratuitis donatus; subiiciens omnia sua, quatenus sunt sua omnibus, quæ a Deo habet quatenus sunt eius. Ex quo infertur quòd non sunt propter se tantum amabilia: vt supra dictum est num. 9. Nec consequenter possunt esse fines iusti principales aliquorum bonorum actuum per prædicta num. 30. Suntque inferiora bona virtutibus omnibus, quas in dicto. nu. 5. diximus esse amabiles etiam propter se tantũ.
51 III. Conueniunt in eo, quòd omnia illa sunt maiora bona quàm pecuniaria vt infra probabitur.
IIII. Conueniunt in eo quòd sunt mino-

minora vita, ſalute,& aliis bonis corporalibus. Horum enim dominus ſolus Deus eſt.Deuter. 32. Ego occidam & ego viuere faciam, & Sapient. 16. Tu es Domine qui vitæ ac mortis poteſtatē habes. Et quamuis eius diuina Maieſtas huius dominij partem communem fecerit Reipub. c. Ille gladius 23.q.4. non tamen particularibus. c.Si non licet 23.q. 5. Qui tamen ſunt domini præfatarum quinque rerum. vt latè monſtramus in 6. concluſ. dictæ repet.c.Inter verba. num.

Nec obſtat. l. Iſti quidem. ff. de eo quod met. cauſ. ibi Viris bonis ſtupri metus maior quàm mortis eſſe debet. Per quam quidam aiūt infamiam eſſe morte peiorem.Quod tamen illa non probat: ſed aliud longè diuerſum.ſ. mortem præponendam ſtupro.Quod Odoffredus ſentiens, ait: ibi probari animam eſſe anteponendam vitæ corporali. Cui concernit ibi Albe. aiens per eam probari moriendum eſſe po-

tius, quàm peccare mortaliter. Nec etiam obst. l. Codicillis. §. Matre. ff. de legat.2. Per quam aliqui dicunt probari, peius esse marito, vxoris adulterium, quam mors. Quia responderi potest, primo quòd illa eius verba, Filium nostrum occidit, & alia peiora fecit: quæ in hoc inducuntur, verificari possunt, vt ibi annotauit Iacobus de Aren. in occisione patris. Peior.n. videri debet viro bono patris occisio, quàm filij. Quoniam & si multa inclinant quem, ad magis amandum filiũ quàm patrem, plus tamen tenetur amare patrem qui fuit principiũ causæ, & fons eius, quàm filium, cuius ipse causa est. vt recte probat S. Tho. 2. sec. q. 26. art. 5. Secundo responderi potest, quòd præfatus. §. Matre, non loquitur de morte propria, sed de morte filii. & ita vt maximum solum probaret, marito peius esse adulterium vxoris quàm mortem filij: quod nil contra dicta concludit. Quanquàm nolu-

nolumus negare, maius peccatum esse occidere filium alicuius, quàm cum vxore eius adulterari. Quoniam hoc est contra.3.pręceptum.2. tabulæ decalogi : illud vero contra. 2. Et per hoc perimitur vita iam habita, per illud autem impeditur habenda. vt S.Tho.declarat.2.sec.q.122. art.3. Tertio nouè sed vere ad illas ambas leges responderi potest Paulum, & Sceuolam earum authores fuisse Romanos gentiles, quos pro summo bono gloriam, & famam duxisse diuus August. testatur lib.5.de Ciuita.Dei cap.12. his verbis. Romani gloriam ardentissimè dilexerunt, propter eam viuere voluerunt, pro ea mori nõ dubitarunt. Ob quod Tullium grauissime reprehendit; Et ita eorum hac in re sententia, tanquã Christianæ legi contraria repellenda est.c.Contraria.de consecrat. dist.5.

Non obstat tertio illud vulgatum elogium: Pro honore moriendum. Quia id est vulgatum erratum; si vt so

Pro honore moriendũ quomodo intelligatur.

nat intelligatur. Nam etiam æthnicus Ariſtot.3.Ethicor. dixit, non eſſe veram,ſed falſam fortitudinem eam,qua quis pro pudore, vel honore moritur. & ita vt aliqua ex parte verum ſit verba illa; pro honore; accipienda ſunt, pro eò quod honorem meretur. Nempè pro virtute, ſiue theologa; putà fide, ſpe, vel charitate. ſiue morali, puta iuſtitia,& veritate, fortitudine & conſtantia; temperantia;& caſtitate: & aliis.

Nec obſtat.4.illud quod de Eleazaro.2.Machab. dicitur,quod glorioſiſſimam mortem, magis quam odibilem vitam complectens voluntariè præibat ad ſupplicium. Non enim ille pro gloria humana mortem ſubſtinuit; ſed pro lege diuina obſeruanda. & ita pro virtute religionis, quæ gloriam merebatur. Quare magnopere perſuadere ſibi omnes debent nobiles, præſertim & milites, qui magis in hac re peccant; ne tanti faciant laudem, hono-

honorem, famam & gloriam, vt pro eis, vel pro uitanda ignominia vitam corpoream, vel ſpiritualem prodigāt. Vitam autem animæ virtutesq́; ipſius tam morales, quàm theologas tanti æſtiment, vt eo ſint ſemper animo, quòd malint vita membrisq́; corporeis deſtitui, dilacerariq́; quàm eas deſerere: ſintq́; parati ad fortiſſimè pugnandum, repugnandumq́; vſq; ad mortem, pro fide Regi Reipublicæq́; præſtita ſeruanda, pro legum diuinarum, & humanarum obſeruantia; per quam ſummus honor acquiritur in hac via caduca, & gloria ſempiterna in illa ſtabili patria. Amen.

SVMMARIVM.

Honorariorum bonorum, quæ ſunt quinque, appetitus vel contemptus ſuaptè natura neque bonus, neque malus. nu. 54.

Bona quæ quis facit noſſe & velle ab alijs probari licet nu. 54.

Honorariorum bonorum appetitus vel contemptus

Quinto

Vinto conueniunt in eo, 54
quòd appetitus vel contemptus horum quinq; suapte natura, neq; est bonus, neque vitiosus. Tum quia non est peccatum, vt ait S.Thom. 2. sec. q. 132. art. 1. quòd aliquis bonum suum cognoscat & probet. Dicitur enim 55
primæ ad Corinth. secundo. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus; sed spiritum, qui ex Deo est; vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Similiter etiam non est peccatum, quòd aliquis velit bona opera sua ab aliis approbari. Dicitur enim Matth. 5. Luceat lux vestra coram hominibus. Persius item aiebat.

Non ego cum scribo si forte quid aptius exit,
Laudari metuā, nec enim mihi cornea fibra est.

Tum quia bonitas vel malitia naturalis actus ex obiecto; siue ex proportione obiecti ad actum sumitur. Vt probat S.Thom. 1. sec. q. 18. art. 1. maximè ad. 1. At obiectum eiusmodi appetitus

titus, siue proportio obiecti ad illum, nil mali nec contrarium rationi de se continet. Vnde S.Thom.Quodlib.12. art.13.concludit neque appetitum, neque contemptum famæ esse de se bonum vel malum. Idemq; concludit de appetitu glorię in dicta q.132.art.1.

55 XIIII. infertur ex proximè dictis quòd præfatorum quinque bonorum appetitus assumit rationem boni ex fine bono & apto. Ille autem, vt sanctus Tho. ait vbi supra est triplex, primus cum appetũtur ad gloriam Dei. Secundus cum appetũtur ad vtilitatē spiritualē proximi, vt bono exemplo proficiat. Tertius cum appetuntur ad vtilitatem propriæ animæ, vt in bonis quæ in se cognoscit ex testimonio laudis alienæ studeat perseuerare ac crescere. Nam si vtilitas animæ proximi pro fine desiderij laudis posita efficit illud bonum; a fortiori vtilitas animæ propriæ: Cum magis quis teneatur diligere se, quàm proximum.c. Si

non

non licet 23.q. 5.l.Præses C. de seruit.

Quibus addo quartum finem quotidianum, cum appetuntur ob vtilitatem exteriorem propriam vel aliorũ. Quod passim inuenias in eis, qui cupiunt laudari, honorari, & glorificari de bonis suis, genere, habitudine, conditione, & id genus aliis, tanquam medium adipiscendi coniuges, vel alia munera, & officia sibi conuenientia: In eis item qui cupiunt laudari de dulci cantu, sana doctrina & dextera legendi, scribendi, prælegendi, patrocinandi, & gubernandi arte, vt stipendia mereantur condigna. In eis item, qui præfata cupiunt vt filiis, cognatis, famulis & aliis necessariis suis aliqua bona vtilia eorum contemplatione eueniãt. Qui non videntur peccare sed bene agere. Quod tamen intelligendum est, cum vtilitas præfata temporalis actu, vel virtute refertur in Dei amorem, vel obsequium, aut in vitam honestam suam; vel aliorum bonorum

rum maiorum, bona temporalia minora. per ſupradicta. nu. 30. & ea quæ ſcribit S.Thom.in 2. lib. ſent. diſt. 38. art. 1. ſub finem. & art.2.in 3.argu.

Addo & quintum finem quando appetuntur eo quòd ſunt debita. vt eruditè dixit Caiet. 2. ſec. q.131. art. 1. Quod procedit etiam ſi non referantur in alium finem. Nam ſicut licet dare & accipere pecuniam debitam, eò quod ſit debita: quod eſt iuſtitiæ virtutis actus; Ita etiam licebit dare & accipere laudem & honorem debitum: Cum pari ratione id ſit actus iuſtitiæ. iuxta illud Roman.13.Reddite omnibus debita; cui tributum, tributum: Cui timorem, timorem: Cui honorem,honorem.

Addo ſextum finem: Cum ea deſiderantur vel recipiuntur non tanquã debita, ſed tanquam dona gratioſè oblata per alium ex amicitia, charitate, magnanimitate, vel humilitate. Vt cum quis minor altero, recipit ab

eo

eo honorem debito maiorem. Quod passim fit; & probatur esse bonum a S.Thom.post Senec.2.sec.q.106.art.1.

Xv. Infertur, quòd appetitus, & 56 contemptus horum vitiatur redditurq; malus. Primo quidem ex fine malo. Quia vt prædictum est num.36. sine vlla exceptione vera est illa regula topica: Cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. Secundò. Cum illa sunt vana. Sunt autem vana ex mente S.Thom.2.sec.q.131.art.1.[i] Primum ex parte materiæ ex qua illa desiderantur, eo quod est illis indigna. putà, quia est nulla; eò quòd verè non est illa excellentia, ex qua desiderantur, vel est mala, malitia culpæ. iuxta illud: Quid gloriaris in malitia qui potens es in iniquitate? psal.51. Qui gloriantur cum male fecerint. c.Quam graue, de excess. prælat. Aut ita vilis, quæ nil horum, aut non tantum, quantum ex ea desideratur merentur. Deinde ex parte eius à quo quæruntur putà cùm desi-

[i] *Et quæst. 232.ar. & de malo.q.9.et Abolē.super Mathæ.c.6. q.3. vbi etiā Maior.S.Anton. 2. part.tit. 3.c.5.§. 1.& Caiet.in pdictis duobus articulis.*

desiderantur ab homine, pro certiori & maiori testimonio, quàm ipse de illa dare possit. Postremo ex parte eius qui ea desiderat. putà quia ea in debitum finem nec actu nec virtute referat. Quamuis enim Abulensis vbi supra addat quartum modum, & Thom. alibi possit videri addere aliũ, omnes tamen reducuntur ad prædictos tres. vt monstrauimus in præfata repe.c. Inter verba.nu.338.

57 XVI. ex his infertur, omnem appetitum horum quinque adeò absolutũ vt neque actu seu actualiter, neque virtute seu virtualiter ea in alium debitum finem referat esse malum saltem veniale. Tum quia nil horum est propter se tantum amabile; neque consequenter potest esse finis & medius. vt prædictum est num. 5. Tum quia omnis actus humanus hoc est deliberatus carens fine bono, malus est; etiã si fine malo careat, eo quòd est actus ociosus, & omnis actus ociosus etiam verbalis

verbalis tantum eſt malus. iuxta illud Matthei 12. De omni verbo otioſo, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem. Et eo quòd ea, quæ homo agit, vt homo, ideſt deliberatè debet agere propter aliquem finem aptum. Alioqui vanè agit. Et omnis vanitas eſt peccatum. iuxta illud pſal. 4. Vt quid diligitis vanitatem? & illud pſal. 118. Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Tum quia appetitus pecuniæ abſolutus in nullum finem relatus eſt malus, & inordinatus. vt colligitur ex S. Tho: 2. ſec. q. 118. art. 1. & 2. At eadem ratio eſt de his quinq; quoad hoc. per prædicta. Tum quia ea ratione vterque S. Tho. 1. ſec. q. 18. art. 8. concludit nullum actum deliberatum in indiuiduo eſſe indifferentem, ſed bonum, vel malum. Quia ſi caret fine bono, licèt careat etiam malo, eſt malus. Nam debet ob aliquem finem fieri: alioqui eſt otioſus, & conſequenter malus. Tum quia gloria in

nullum alium finem ordinata, dicitur inanis & vana. Et appetitus gloriæ vanæ peccatum est, vt probat S. Tho. in prædicta. q. 132. art. 1. Et eadem ratio militat in alijs quatuor. per prædicta.

59 XVII. infertur, quod appetitus & desiderium horum quinque licet etiã quando est malus, vt plurimum veniale tantum sit peccatum: mortale tamẽ est in quinque casibus. Primo cum appetũtur de malo culpæ mortali. Vt exprimit Caiet. 2. sec. q. 131. art. 2. addit. 1. licet id ibi non exprimat Aquinas. & ante Caietanum expressit S. Anton. 2. par. tit. 4. c. 1. §. 1. per illud psal. 51. Quid gloriaris in malitia? Quod licet primo aspectu non concludit, cum gloriam quærens de malitia veniali, non peccet mortaliter, satis tamen concludit consideranti, quòd mens Prophetæ fuerit dicere eiusmodi esse malitiæ, gloriari de aliqua malitia; cuiusmodi est illa; & gloriari de malitia veniali, esse veniale; & gloriari de mortali, mortale.

tale. Facit. c. Quàm sit graue crimen in clericis cum malefecerint gloriari. de excess. prelat. Secundo cum appetuntur in mortalem irreuerentiã Dei. Vt Cyrus de quo Ezechiel. 20. Eleuatum est cor eius. & dixit Deus, Ego sum. Tertiò, cum aliquod horum plus quam Deus amatur. iuxta illud Io. 12. Dilexerunt magis gloriam hominum quam gloriam Dei. Quarto cum in aliquo eorum ponitur vltimus finis. vt multos olim Romanos posuisse supra ex August. probauimus. Quando autem in aliqua re creata constituitur vltimus finis suprà. n. 21. prædiximus: addentes raros esse Christianos qui id faciant. Quinto cum aliquid horum præponitur obseruantiæ legis ad mortale obligantis. Quod plus satis vsitari constat ex eo, quòd passim videas viros, & etiam mulieres eo animo, vt malint peierare; vindictam de lædente, vel iniurio sumere: Symoniam saltem clam admittere: subditos op-

primere, violare iuſtitiam, laudare pec catores, præſertim Principes in deſide riis animarum ſuarum; quàm gloriam, honorem, famam, dignitatem, vel principem locum perdere.

Hos quinque caſus in quibus appetitum horum quinque diximus eſſe mortiferum in dicta repet. c. Inter verba. n.343. ad duos contraximus. Nunc autem videntur contrahendi ad tres. Primus cum appetuntur ex malo mortifero. Secundus, cum in eo finis vltimus conſtituitur, vel ob id frangitur lex ad mortale obligans. Tertius cum ad mortale aliquod malũ referuntur.

60 XVIII. Quòd eadem quæ dicta ſunt de appetitu horum quinque, dicenda ſunt de illorum contemptu; Nempe quòd ille de ſe neque bonus neque malus eſt: quodq; bonus fieri poteſt præſtituto ei vno ex ſex finibus, quibus appetitum eorum diximus rectum fieri. Quodq; eſt malus ſi nullo fine bono circundetur: etiam ſi nullo

nullo fine malo denigretur. Quodq; poteſt fieri malus ex parte materiæ. vt fit, cùm quis laudem ex virtute, & gratia Dei prouenientem contemnit. Et ex parte modi. Vt cum quis minoris, quàm par eſt teſtimonium diuinum vel humanum de ſuis bonis habeat. Et ex parte contemnẽtis; vt cum quis ea in aliquem malum & inordinatum finem contemnit. Quodq; aliquando poteſt eſſe malus mortiferè; vt eſt cum quis laudem de gratia Dei manantem deſpicit; aut in illo contemptu, finem vltimum, vt quidam philoſophi fecerunt, conſtituat, ſeu ob eum aliquam legem, ſub mortali pœna obligantem infringere ſtatuat. Aut tertio, cum in mortiferum finem eum refert.

XIX. Quòd idem eſt dicendum de 61
auro, & argẽto & aliis bonis pecunia æſtimabilibus, & de eorũ appetitu & contẽptu quod diximus de prædictis quinq; bonis honorabilibus. Videlicèt, ꝙ deſiderium, vel contemptus eo-

rum de se in genere, neque malus est, neque bonus; Quodq; fieri pôtest bonus per vnum ex sex finibus prędictis. Quodq; si nullo illorum circundetur erit malus, licèt nullo malo circundetur. Quodque erit malus, & mortiferus tribus casibus præfatis.

XX. Quòd eadem quæ diximus de appetitu & contemptu eadem ratione dicenda sunt, de amore & actu ea quærendi & refutandi, & de quæsitorum complacentia, & displicentia. Quibus est consequens, quanta nos cura esse oporteat, vt cum hæc vel illa desideramus, amamus, quærimus, odimus, aut refutamus, & in eis quæsitis complacemus nobis, aut displicemus; ipsum Deum, beatitudinem, vel honestam, siue virtuosam vitam pro fine præstituamus. Simul doleamus, quòd toties eiusmodi actus, ob finis debiti defectum vanè conceperimus, & egerimus. Consequitur item alio delectu quam hactenus à me audito, deb ere

vti-

vti concionatores, in carpendo præfatorum appetitu, & laudando eorumdem contemptu. Ne. s. omnem horum quinque appetitum absolutè vitupe-rent, neque eorũ contemptũ laudent.

SVMMARIVM.

Honoraria bona quæ sunt quinque tum demum pro fine minus principali rectè poni cum referuntur in alium aptum: alias non cum pulchra declaratione. nu. 62.

Laudis, gloriæ, vel honoris, de excellentia, qua quis caret, appetitus non est mortalis contra Abulen. nu. 63.

Iustitiæ non contrait, volens quod suum non est, si non est alienum. nu. 63.

Laudem vel gloriam ob humana facere principaliter quod institutum est principaliter ad gloriam Dei non est mortale contra Ang. nu. 64.

Doctoratum in Theologia sine mortali potest assumi principaliter ad gloriam humanam ab idoneo. nu. 64.

Gloriam ob humanam facere aliquid, tanquam ob pretium vel alias differunt. nu. 64.

Intellectus dicti quotidiani Gregorij de laudis requisitione. nu. 65.

Laudis, & gloriæ bene & malè appetitę quinq; exempla quotidiana. nu. 66.

Actus ex se bonus, ne fiat malus, ob pręstitutionem honoris, & aliorum bonorum vtilium pro fine exigi. nu. 67.

62 Igesimoprimò infertur, id quòd hactenus nũquam fuimus ausi asserere. Nẽpe nõ licere appetere, neque pro fine etiam minus principali ponere ista quinque, nisi referendo illa actu, vel virtute in alium finem bonum, & aptum, neque eadem, immo maiori ratione, alia bona pecuniaria. Hoc ipsum esse dicendum de contempta eorundem, ac consequenter non solum esse peccatum saltem veniale, inseruire Deo, Papę, Regi, vel aliis prę latis & magnatibus, principaliter propter bona pecuniaria, vel honoraria, sed etiam inseruire principaliter propter Deum ipsum, vel beatitudinem, vel alium debitum finem, & minus principaliter propter bona honoraria

vel

vel pecuniaria, nisi ea rursus actu, vel virtute in aliquem finem bonum & aptum reflectantur. Nō oportet autē, mea sentētia, vt finis in quē hæc reflectuntur sit adeo altus, ac est is quē requirit actus principalis, qui propter altiorem finem fit. Exemplum de illo qui amat vel colit Deum principaliter propter ipsum, & minus principaliter vt cōcedat ei victum, vel aliquid aliud temporale optatum, ad iuste, honeste vel temperate viuendū. Is enim bene facit, licet illum victum, siue bonum minus principaliter intentum, non referat in ipsum Deum, qui est finis actus principalis amandi eum, & infinite maior quàm vita honesta, studiosa, iusta, vel temperata, in quam refert illum victum, vel bonum optatū minus principaliter intentum.

Xxii quòd non est vera illa dura opinio Abulēsis, super Mat. c. 6. q. 3. l. quod omnis appetitus laudis, honoris, aut gloriæ humanæ de re falsa, puta de 63

ta de excellentia quæ nõ habetur; est peccatum mortale. Tum quia S.Thō. 2.sec.q.131.arti.2. quem ipse pro se citat, non ait illud de omni appetitu vanæ gloriæ de omni re falsa, sed de falsa in irreuerentiam Dei redundante. Tum quia nõ obstat eius ratio.s.quod omnis iniustitia est peccatum mortale. Vt ait S.Tho.receptus 2.sec.q.58. arti.4.& quòd contra iustitiam est appetere id quod suum non est. Quoniam illud procedit quando appetitur id, quod non solum nõ est suum, sed est alienum. Nemo enim dicit esse peccatum mortale appetere diuitias, quæ non sunt suæ, modo non sint alienæ, nec velit eas cum præiudicio alterius. Et ita non erit mortale, appetere laudem & gloriam ob aliquam excellentiam, quam quis non habeat modo illa sine vllo reipublicę, vel priuatæ prę iudicio appetantur, vt si quis laudari cupiat, de castitate, fortitudine, viribus & ingenio quod non habet, ita tñ

ut

vt nulli ex eo præiudicium eueniat.

XXIII. Quod non videtur etiam 64
vera illa opinio Ang. in ſumma. verb.
Vanagloria, quę habet eſſe peccatum
mortale prædicare, miſſare, ſacramen
ta miniſtrare, & alia eiuſmodi q̃ prin-
cipaliter in gloriam Dei ſunt inſtituta
facere principaliter in gloriam & lau-
dem propriam. Tum quia is caſus nõ
eſt de quinque ſuperius expreſſis, in
quibus ſolis authores docent appeti
gloriam eſſe mortale. Tum quia nulla
efficaci ratione probatur. Tum quia
Sylu. in eodem verb. Vanagloria, di-
xit quod eam opinionem conſeque-
retur, dici poſſe, ve ve, toti ſtatui ec-
cleſiaſtico. Et ita non ſolum Sylu.
ſed etiam is qui adiecit poſtillas ipſi
Angelo, contrarium tenet. Pro Ange
lo tamen facit, Primo illud Auguſt.
lib. 1. de doct. Chriſt. Diuina ſcriptura
principaliter ordinatur, ad honorem
Dei. In quo Deus contemnitur ſi prin
cipaliter ad alterius honorem ordi-
netur,

netur. Secundo pro eo quod Diuus Anton.2.par.cap.§.determinat. quòd assumens gradum magisterij aut doctoratus ad gloriam suam principaliter peccat mortaliter. Tertio quod videtur symonia facere eiusmodi opera spiritualia, ob aliqua horum quinque principaliter vt asserere videtur Adrianus, Quodl.2.à littera.H.vsque ad.S.

Ad horum tamen primum respondet postilla prædicta, quòd verbũ principaliter, quo vtitur Augustinus, soluit quæstionem, intelligendo, per illud, ponere vltimum finem in gloria. Quæ tamen responsio displicet. Tum quia intentio Augustini est, ponere differentiam inter sacrã scripturã, & alias res, quæ secundum hanc expositionem non inuenitur. Quoniam etiã vtendo alijs ab scriptura sacra in gloriam humanam, ponendo finem vltimum in illis, esset peccatum mortale vt prædictum est.nu.21.& sequ. Quare respondendum est, quòd Aug. per ly.

contem-

contemnitur, non intelligit contem-
ptum expressum, nec talem tacitum,
qui ad constituendum peccatum mor
tale sufficiat, sed ad veniale tantum,
longe tamen grauius quàm id quod
resultaret ex eo quòd alijs vteretur ad
eundem gloriæ finem. Ad secundum
respondeo negando illud dictum di-
ui Anton. procedere in eo qui est di-
gnus illo gradu, ꝗ antea Sylu. verb.
Doctor q.4.negauit.Ad tertiũ respõ
deo illud esse verum de illo qui exer-
cet spiritualia, pro gloria, tanquam
pro pretio illorum.Nos autem loqui-
mur de illo qui exercet illa ad gloriã
vt eum assequatur, sed non tanquam
pretium eorum: vt quando fiunt ad
preces & gratias, quæ non sonent pre
tium. Quamuis plurimum certe cauẽ
dum existimo ab huiusmodi peccato,
quod saltem valde graue veniale esse
negari nequit.

X x I I I I.infertur emoliendum esse 64
illud diui Gregorij, satis durum & ter
ribile,

ribile, in homilia super parabolam de decem virginibus, Matt. 25. f. Cauendum ne per hoc quod rectum geritur fauor aut gratia humana quæratur, & appetitus laudis surrepat, eoq; a mercede vacuetur. Id enim crude acceptũ cogeret oĩa fere humana bona opera damnare. Quoties enim quisque est, cui, vt Cicero sentit, res præclaras agẽti aliquis laudis appetitus non surrepat? Intelligamus ergo illud esse verum iuxta prædicta de requisitione, si ue appetitu inordinato, quo principaliter requiritur laus de bono quod geritur, & etiam de illo quo minus principaliter illa quæritur propter se solã vel non referendo eam in aliquem finem, vel non in debitum, vel referendo in malum. Non autem de requisitione ordinata, qua minus principaliter quæritur laus, propter aliquem debitum finem, in quem actu vel virtute refert eam expetens.

69 XXV. Ex proxima illatione inferũ

tur

tur quinque. Primum quòd orans vel aliud bonum agens ob laudem, vel fauorem humanum quo assequatur aliquod beneficium ecclesiasticum, vel aliud munus quo est indignus, meritũ perdit & peccat siue principaliter siue minus principaliter, ob ea id faciat. Quia requirit laudem ob finem in se malum. Secundo quod qui orat, vel aliud bonũ facit principaliter ob ipsam solam laudem etiam non ordinatam in malum finẽ meritum perdit & peccat. Tertio quod qui colit vel amat Deũ principaliter, vt sint ei calcar, quo fiat temperans, vel abstinens, meritum perdit & peccat. Quia finẽ principalem actus maioris virtutis.s. charitatis, & religionis, facit minorẽ virtutem.s. temperantiam vel abstinẽtiam. Quarto quòd qui ieiunat, & abstinet, vel sobrius est vt assequatur laudem & gratiam humanam, quo ab illis impellatur ad amandum & honorandum Deum, qui sunt actus charitatis,

tis, & religionis virtutum longe maiorum, quam abstinentia, & sobrietas non peccat, & meretur, quinto quòd qui orat vel aliud bonum facit principaliter propter Deum, vel alium debitum finẽ, minus autem principaliter ob laudem, in quantum est quoddam bonum, sed non propter se solùm appetibile, non perdit meritum, nec peccat, modo eam in aliquem finem debitum referat. Quæ omnia profectò inculcanda erant à concionatoribus; vt rem adeò quotidianam calleremus, & scrupulos, quod illud Gregorii dictum gignit, vitaremus.

67 XXVI. infertur quòd duo requiruntur; vt actus ex sese boni non reficiantur præstituendo eis pro fine bona utilia. qua sunt omnia pecuniaria & honoraria. Alterum vt non quærantur propter se solum, sed propter aliud in se amabile. Alterum vt non præstituãtur, pro finibus principalibus eorũ, vel referantur in finẽ illis actibus cõgruũ.

Ad

Ad hoc autem vt non inficiantur per præstitutionem bonorum honestorum & delectabilium per se amabilium satis est quòd nō fiant fines principales actuum maiorum virtutum, siue referantur in alium siue non.

SVMMARIVM.

Actus quibus candidati specimen ingenij, eruditionis, artis, virium, & aliarum dotum exhibentur ad promerenda prȩmia plus merentibus proposita, quomodo vt sint boni fient. nume. 68.

Intellectus quorumdam Domini dictorum & aliorum doctorum. nu. 69.

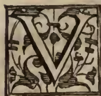
Eleemosinam maiorem largiri eo quòd publicè, vel à maiore petatur non esse malum. nume. 72. sed melius esse curare ne sic petantur. nume. 73.

Eleemosinam publicè largiri debere prælatos. nume. 73.

Bona bene facere publicè non esse facilè omnibus, ideo fugiendus multis episcopatus. nu. 73.

Honor iam quæsitus, cur magna cura conseruandus? nu. 74.

Actuum de se bonorũ cur bona pars mala. nu. 70. Bona insignia publicè facturus, quid permeditari debeat ne sibi toxica fiant. nu. 74. 71.

68 Igeſimoſeptimo. Quod actus currendi, ſaliendi, equitandi, haſtis, ſagittis, bombardulis, & cannis ludendi: prælegendi etiam, diſputandi, concionandi, canendi, pulſandi organa, miſſandi & alia eiuſmodi, quibus agilitatis, roboris, ingenij, artis, dexteritatis, eruditionis, induſtriæ, doctiũq; aliarũ inditarũ aut quæſitarũ ſpecimen præbemus ſunt boni ſi ea principaliter agamus vt per eos Deo placeamus, vel vt beati fiamus, vel quia recta ratio id dictat, vel quia ſunt honeſta, etiam ſi minus principaliter ea faciamus vt pallia & brauea, pulpita cathedras, ſacerdotia officia, & alia munera eccleſiaſtica, ſcholaſtica ſæcularia, militaria, vel alia quæ magis idoneis promittuntur, aſſequamur, modo ea in aliquem finem bonũ actu vel

vir-

virtute collimemus, & reflectamus.

XXVIII. Infertur ꝙ in illo Matth. cap. 6. Ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis; Illa coniunctio, vt, denotat finem principalem, neque actu neque virtute in alium finem debitum relatum. Et è contrario in illo Matth. quinto, Luceat lux vestra coram hominibus vt videant opera vestra bona & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est; denotat finem minus principalem, & in alium debitum relatum. Quæ concordia videtur aptior illa, quam Io. Gerson tradit in secunda par. alphab. 39. in tract. de temperantia. col. 3. Infertur & illud, quod expressius quam alij dixit Maior, Matth. cap. 6. col. 2. s. quòd quærens gloriam propriam propter laudem & gloriam Dei non quærit gloriam inanem. Consequitur item, ꝙ Abulensis, Matt. 5. col. 33. & Caiet. ibidem aiunt. Soli Deo, & non facienti quærendam gloriam per bona opera

intelligendi ſunt de gloria principaliter deſiderata, & non de relata in Deum, vel alium finem debitum.

70 XXIX. Infertur, quòd non deſumitur hinc argumentum adeo validum vt aliqui putant, ad confirmandam illam hęreſim, quæ habet; Omnia noſtra opera eſſe peccata ſaltem venialia. per illud Eſa. 64. malè intellectum. Quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ. Licet enim dolenter conſideramus quamplurima opera noſtra etiam ſuo genere bona fiant mala ob finis circunſtantiam, ex eò quòd multa fiant ob finem malum mortaliter vel venialiter; multa in finem debitum non referuntur. Complura principaliter propter bona temporalia, vtilia & honoraria; quæ conſtat eſſe mala ſaltem venialia per prædicta. nu. 44. Et non pauca, quæ licèt principaliter fiant propter Deum vel quia recta ſunt, fiunt tamen minus principaliter ob bona temporaria, præ-

ſertim

ſertim laudem & gloriam, in nullum alium finem debitum, actu neque vir tute relata; quæ etiam ſunt peccata venialia per præmiſſa. nu.57. Quamuis etiam inquam hæc ita ſeſe habeant; quamplurima tamen fiunt ob ſolum finem debitum & multo plura ob illum & alium minus principaliter actu vel virtute ſiue virtualiter relatum in finem aliquem debitum iuxta ea quæ de relatione virtuali & actuali ſupra. nu.18. reſtat dictum.

Xxx. infertur expedire plurimum meminiſſe illud magni patris noſtri Auguſtini in ca.4. regulæ noſtræ. Alia quæcunque iniquitas in malis operibus exercetur vt fiant: Superbia vero etiam bonis operibus inſidiatur vt pereant. Illud item magni Gregorij ſupra. nu.65. citati & declarati videlicet. Sæpe vos fratres admoneo praua opera fugere &c. nunc autem compellor dicere, vt & bona magna cautela faciatis, ne per hoc bonum quod geritur,

fauor aut gratia humana requiratur, ne appetitus laudis ſurrepat, & quod foris oſtenditur, intus a mercede vacuetur. Illud item magni Baſilij qui curabat, vt quoties in pontificalibus miſſaret diceretur ei; Pater nondum eſt ſepulchrum tuum perfectum, fac vt perficiatur: quo appetitum laudis & honoris mortis memoria refrenaret. Expedit inquam meminiſſe hæc tria, in omnibus noſtris actis, præſertim quoties ſeſe nobis aliqua opera inſignia publicè facienda offerant; qualia ſunt in materia virtutis latriæ, ſiue religionis miſſa publica præſertim cantanda & maximè in pontificalibus, euangelij lectio, capitulum antiphonæ & orationis cantandæ. Qualia in materia iuſtitiæ ſententiam in grauioribus cauſis in magno conſenſu ferre. Qualia in materia fortitudinis, & magnificentiæ, pugnæ veræ vel vmbratiles, ſumptus grandes, & apparatus maximi. Qualia in materia ſtudioſitatis prælectiones,

ctiones, diſputationes publicæ,& ſpe cimina,ingenij, memoriæ, artis, eruditionis,& aliorum donorum tam inditorum quàm quæſitorũ, ad brauea & premia habilioribus propoſita exhibenda. Operæprecium inquam faceremus cum eiuſmodi agenda occur rerint meminiſſe prædicta, & omnino cauere in primis, ne noſtræ actioni vllus finis malus præſertim mortiferus præſtituatur,ne ve vlla res temporaria pecuniaria vel honoraria principaliter intendatur; immo neque minus principaliter, ſine debita in alium finem iuſtum relatione actuali vel virtuali; Simulq; noſtræ actionis principalis finem facere dominum ſolum ipſum beatificatorem, vt ei placeamus, & beatitudinem quam prætendimus vel virtutem aliquam ipſi actioni aptam, vt eam exerceamus, vel vt rationi ſupernaturali, vel naturali, aut humanæ, quæ id dictat ſatisfaciamus.
Quòd ſi aliqua alia bona temporaria,

pecuniaria vel honoraria his adiũxerimus, illud fiat minus principaliter & ſecundario, cũ eorũ actuali vel virtuali in fines proximè dictos relatione; inuocatione illa præmiſſa: Actiones noſtras quæſumus Domine aſpirando præueni, & adiuuando proſequere, vt noſtra hæc operatio à te incipiat, & per te incepta, in te ipſum finiatur. per CHRISTVM D. N. Amen.

72 Xxxi. inferũtur hæ quæ ſunt quotidianæ deciſiones dubiorum ſuper quibus olim interrogati fuimus. Prima eſt Io. Gerſ. 2. par. tit. de Temperãt. alphab. 39. l. quem non malè, imo benè mereri, ſi aliud non deſit, largiendo maiorem eleemoſinam publicam, quam fuiſſet largiturus ſecretam, modo minus principaliter illam maiorẽ laudem de maiori eleemoſina requirat, eamq; actu vel virtute in alium finem debitum referat. I i. Non eſſe peccatum, imo meritum ſi adſint cætera largiri maiorem eleemoſinam paupe-

ri absenti pro quo petit aliquis amicus, vel vir egregius, quam dedisset si pauper ipse vel alius homo gregarius eam petiisset; modo minus principaliter, & non principaliter respiciatur persona. III. peccare illos qui aliqua de magna causa procurant, aut consulunt vt petatur ad aliquod opus pium publicè per egregiam quampiam personam Dei amore vt maior eleemosina fiat, quã si secreto vel per alias personas gregarias fieret. seruatis tamen modis prædictis. Dixi aliqua de magna causa: quia sine tali vt id fieret nõ consulerem. Quoniam cũ bona pars hominum sit vel pauper, vel insueta humilitatis actibus, vel plus satis gloriæ humanæ auida, facile credi potest bonam partem eorum, a quibus petitur, tã aut magis largiturã illud plus, quod largitura est publicè quã secretè ob gloriã humanam, vel pudorem & ignominiæ timorẽ: ex necessitate quadam & tristitia, quam hilari mente in

hoc

hoc ab Apostolo 2.ad Corinth. cap.9. requisita. Ob quod & alia quædam olim, cum primam missam cantaui, nõ permisi vt vllus ad eam inuitaretur; nec vt mihi quicquam efferretur; contra meæ morem gentis, & contra expectationem cognatorum & amicorum parentum. Quod ipsum aliqui postea meo exemplo & hortatu, fecerũt. IIII. iuste peti aut dari posse plus eleemosinæ, cum in aliquid pium opus publicè petitur ex altari vel suggesto, publicante parocho vel alio, quis, & quantum largiatur, aut promittat, vt pro eo circunsedentes Deum orent. Quam decisionem limitandam arbitror, vt præcedentem. V. Posse quem absque peccato plus offerre, missam primam facienti, vel nuptias, aut baptismum celebranti, eo quòd ad id inuitatus fuerit, vel pupillo spectante offerat, quam offerret si nemine vidente, aut non inuitatus id faceret, ea-

dem

dem ratione seruatis prædictis modis. Quæ omnes decisiones radicantur primum in eo, quòd eleemosina iustè fit si fiat principaliter propter Deum, vel quia est actus virtutis; licet minus principaliter fiat ob laudem propriam in finem debitum relatam, per prædicta. Deinde quòd frequenter circunstantiæ aliquot occurrunt, ob quas eleemosina publica debet esse maior quam secreta è quibus est illa, quòd alioquin iniustè, videntibus putaretur faciens eam, auarus, vel sordidus, & detractione dignus. VI. est eiusdem Ioan. Gerso. vbi supra. s. errare illos qui laudant prælatos non facientes eleemosinas publicè sed tantum secrete. Quia præceptum est eis vt publicè bene faciant, per illud Matth.15. Luceat lux vestra coram hominibus. VII. est eiusdem & aliorum omnium. Quòd quamuis præfata vera sint, cauendum tamen est hominibus virtutum,

præ-

præsertim humilitatis operibus parum assuetis, ne cum earum opera exercent, principalius vel æquè principaliter faciant ob humanam gloriã, ac ob alium debitum finem, incitante ad id laudis humanę insita cupiditate. Imo huiusmodi homines benè sibi cõsulent vtendo ad litteram illo Matt. 6. Cum facis eleemosinam noli tuba canere, sed da in abscondito. V I I I. est etiam eiusdem Io. Gers. vbi supra: ꝙ ob hanc solam causam, etiam si aliæ omnes abessent, debetent fugere episcopatus, & alias dignitates ij qui parum sunt in virtutum præsertim humilitatis actibus exerciti, quoniam oportet eos agere multa bona publicè; & subest eis periculum faciendi ea tantum vel plus ob humanum fauorem, quam
74 alium finem debitum. I X. est Abulens. super Matt. cap. 6. q. 3. col. 2. f. Dignum esse vituperio eum, qui honorem iam quæsitum non curat conseruare. Tum quia, vt ille inquit, honor

sicut

ſicut non poteſt iuſtè quæri niſi per virtutem, & aliquam veram excellentiã;ita nec perdi iuſtè niſi perdita illa: Tum per illud præceptum Eccl.41. Curam habe de bono nomine. Tum per illud Apoſt. 2. ad Corint.9. Melius eſt mihi mori, quàm vt gloriam meã quis euacuet. Qui idem quod maximè duco notandum, etiam de gentilitia nobilitate ſe laudauit. 2. Corinth. 11. ibi Hæbrei ſunt, & ego. ſemen Abrahæ ſunt, & ego. & illud Machab. 9. Abſit vt fugiamus ab his, & inferamus crimen gloriæ noſtræ. Tum quia crudelem eſſe illum qui famam negligit: intelligi inordinatè diffinit Auguſt. in capit. Non ſunt audiendi. 11. quæſt. 3. Tum quia licet magis curandum ſit de virtute vel excellentia vera quàm de honore vel laude illi debita: eo ꝙ honoris perditio frequenter ſine culpa eius cui debetur contingit: capit. Renouantes 22. diſtinct. nihilominus tamen curandum eſt de honore; ne vulgus

vulgus, quod nouit effecta, & eorum causas ignorat, videns quẽ ab honorẽ decidisse, pręsumat eũ virtutem quoq; & excellentiam amisisse: & ex eius casu præsumpto scandalum accipiat ob speciem mali. A qua vt caueamus Apostolus relatus in eo cum ab omni specie mali de vit. & honest. cleric. præcipit primo ad Thessalon. quinto. Tum denique quòd ob quinque fines bonam famam & honorem desiderare conuenit, vt in repetit. capit. Inter verba. vndecima quæst. 3. nume. 192. scripsi: Quorum quartus est vt constantius virtutes colamus: reputantes nos tanto esse obligatiores, tantoq; plus peccaturos si contra fecerimus; quanto magis credimur eas colere.

Authorem iuste potuisse debuisseq; suum honorem defendere. nu. 75.

Apologia

Apologia in eos qui falsis & impertinentibus de causis nisi sunt persuadere Romæ insensum esse authori Regem Philippum Hispaniæ huius nominis secundum. nu. 76.

Rigesimosecundo. Infero 75
ex proximè dictis, non solum potuisse me iustè sed etiam debuisse Christiane defendere meum honorem & famam, quam falsis & impertinenbus de causis tollere: aut certè grauiter minuere proximis diebus tentarunt quidam, in hac amplissima Roma totius orbis Christiani Theatro & capite; præsidente illi Serenissimo D. N. Pio, V. Pontif. Max. multis nominibus merito, cum primis prædecessorum suorum sanctissimis conferendo æquandoque. Quo Ecclesiæ vniuersæ Principe redeunt aurea sæcla & aurea regna; patratque Deus Opt. Max. contra infideles mirabilia. Quam defensionem feci per epistolam quandam apologeticam ad Illustrissi-

lustrissimum & Excellentissimum Du
cem Alburquerquensem Medio
lani Gubernatorem; quam,
quia vt audio aliqui
parum correctè,
transcri-
pserunt, statui eius teno-
rem verum huic coro-
lario subiicere.

Tenor epist. præfatæ apologeticæ.

ILLVSTRISS. EXCELL.
D. Don Gabrieli à Cueua Duci Alburquerquensi, Gubernatorique Mediolani, &c. iustissimo, pientissimoq; Principi.

Martinus ab Azpilcueta doct. Nauarrus. S.P.D.

VLTA, diuque versans, 76
Princeps præcellens,
constitui tandem ad
tuam istam præcellen
tem vereq; Christia-
nā benignitatem con
fugere: quo me pro tua in Christum pietate, & in me charitate, quà parte honestè poteris, à labijs iniquis, & à lingua dolosa, liberes: præsertim apud Serenissimum D. N. Pium V. Pontif. Max. & apud Regem & D. N. Philippum I I. Monarcharum summum. Quod nemo potest mea sententia efficere aptius. Tum, quia ne-

mo tui ordinis Princeps, vtrique gratior & fidelior creditur. Tum quòd nemo magnatum, qui præfatum nostrum Monarcham eis alpes represen tant, adeo bene ac tua Excellentia me familiamq; meam nouit. Quippè qui multo tempore tanta charitate, prudentia, iustitia, humanitate, ac fideli vigilantia, Nauarram prorex eius gubernasti, quanta nemo alius eam ætate nostra; tantaq; cum omnium Regnicolarum laude tua, & eorum mœstitia concordi, exinde istuc fuisti mis sus; quanta nemo alius antea fuerat euocatus. Tametsi multi alij virtutibus, dignitate, ac opibus præcellentes; & in his pater tuus ille iudicio, experientia, ætate, rebus gestis, & alijs nominibus verè magnus, eam gu bernarunt.

Negocium, quod me tuam Excellentiam confugere facit tale est iam in de à duobus annis, nescio neque cupio scire à quibus neque quo spiritu,

coepit

cœpit in vulgus ſpargi Regem præſatum eſſe infenſum mihi, maleq; velle. Dudum autem his proximis diebus, cum de quibuſdam magnis honoribus diſtribuendis hic tractaretur aſſeueratum : Ex eoq; illatum oportere, ne Sanctiſſimus D. N. patresq; purpurati vlla egregij amoris ſigna in me oſtenderent; ſuamque aſſertionem quatuor argumentis, dicuntur niſi perſuadere. Primum, ꝙ in operibus meis ſcripſerim iniuſtè Nauarrã à præfato Rege teneri. Secundum, quòd ipſe fateor in libello de redditibus eccleſiaſticis latinitate donato. q. nu. 95. poſt principium; nullo curiæ Regiæ munere me ab eo donatum; quod aiunt contingere non potuiſſe, niſi me Rex odiſſet cum vulgo putarer aliquo illorum dignus. Tertium, quòd ſim Nauarrus ex vtroq; parente de duobus prognatus palatijs, quorum domini olim Regem Io. à Labreto relicta Nauarra abeuntem, vna
 cum

cum Mariscalo Excellentiæ tuæ cognato, suóque duce sequuti fuerunt. eosq; frequenter eo nomine laudem. Postremum quòd in Gallijs, multo tempore iura Pontificia & Cæsarea didicerim & docuerim; Galliceq; loquar, Galliasque magnifaciam, eisq; sim bene affectus.

Quã propositionem, & argumenta, quibus eam suffulciunt, eo grauius sentio, quòd ea nequeo diluere, nisi me meosque laudando contra illud Prou.27. Laudet te alienus & non os tuum: & quod id fecerunt homines, nihilo alio quòd sciam à me offensi, quàm quòd Illustrissimum Toletanũ defendam. vel quòd Italis præsertim Romanis & eorum, totiusque orbis Pontifici Max. patribusque purpuratis sim charior quàm illi vellent, vel quòd aliter quàm licebat cum iniuria proximi, in præfatum Regem voluerint videri obsequiosi. Ad quę omnia ęquo animo ferenda, quanta mihi sit

opus ope diuina; æstimet pro sua rara prudentia tua ista Excellentia repu tans secum, me adeo senem, & peregrinum, in tanta vrbe, quæ totius orbis theatrum est constitutum; & paulo ante ab omnibus tam summatibus quam infimatibus, gratia Deo maioris quam merear habitum; nunc vero non per quales quales, sed vt conijcere licet per conterraneos, adeò cum cognatis meis iniustè infamatum. Quę tamen omnia soli Dei Opt. Max. vindictæ lubenter reliquissem, nisi quibusdam pijs & doctis viris visum esset, quòd licet non solum ea iustè possem ferre, imò deberem plurimum gaudere, quatenus me solum feriunt, iuxta illud Greg. c. Inter verba. 11. q. 3. Inter verba laudantium siue vituperantium ad mentem semper recurrendum est, & si non in ea inuenitur malum, quod de nobis homines loquuntur in magnam debemus lætitiã prosilire. Tum ob alia multa, quæ in eius

repetitione illi adiecimus. Tum quòd tantæ senectuti non conuenit caducis onerari honoribus præsertim, quos nouit vires eius superare iuxta finem c. Non est putanda. 1. q. 1. ex eodē Gregorio desumpti, vbi glo. citat illud Horatij: Sumite materiam vestris qui scribitis æquam viribus &c. Tum ꝙ consiliorum meorum rationibus priuatis incommodarent: & solum expedire mihi possent, vt maiore cum authoritate mea scripta legerentur. Quatenus tamen Rempubl. cognatos meos, & mea scripta quatiunt, non posse me sine peccato, aut sine magna causa dissimulare iuxta illud Eccl. 41. Curam habe de bono nomine; & quòd iuxta Aug. relatum in c. Non sunt audiendi. 11. q. 3. Crudelis est qui famam suam negligit. Quia mea infamia, eo quòd tam publicam gero personam plurimis esset scandalo. Cum non sit par credere, summum benignissimumq; Regem, tantam irā
nisi

nisi ob maximum crimen in me conceptum iri authoritatiq; meæ,meisq; opusculis derogaret, omnibusq; cognatis meis, & toti Nauarrę officeret, immo & aliqua ex parte gloriæ tanti Regis detraheret, apud eos qui me intus & in cute noscentes, sciunt me non odio Máiestatis eius sed amore dignum.

Necessitate igitur in hoc adactus primũ argumenta præfatá singulatim diluam. Deinde adiungam aliá per quę vna cum his quę dilutionibus mi scebo constabit me circiter annos 50. non solum qualiter qualiter, sed insigniter de præfata Regis Maiestate,deque patris eius illius summi Impera toris,deque eius matris illius summæ Imperatricis benemeritum, & ideo præsumendum, non esse mihi eum infensum, neque male velle, sed potius bene. Ad primum igitur præfato rum argumentorum respondeo impu dentissime dictum esse, ac testimoniũ

 fal-

falsissimum quòd in aliquo meorum operum scripserim Nauarram iniustè à præfato Rege teneri. Tum quod palam & notorium est, me nunquàm ea de re in eis tractasse, neque vllam mentionem fecisse. Tum quòd palam quoq; est mea omnia opera priusquã typis excuderentur, per magnum Regię Maiestatis Castellę consilium examinata et priuilegio munita fuisse. Tũ quòd palam etiam est stultissimi vanissimique hominis futurum fuisse, id scribere in terris tanto Monarchę subditis in præsentis scribentis suorumque perniciem, nullo diuino, neque humano iure ad id cogente, nullaque vtilitate ad id suadente, & quod gratia Deo Opt. Max. non vsque adeo insanio & desipio. Tum quia plurimi qui meum confessariorum & pœnitẽtium Manuale serio legêre, dixerũt, quòd ego in eo assero Nauarram iustè à Regibus Catholicis teneri etiam si non esset verè illorum eo argumen-

to id colligentes. quòd in cap.17.nu. 60.dixerim Reſtitutionem alienarum rerum non eſſe faciendam, quando per eam conſequerentur maxima dãna publica: ob idque non eſſe facile damnandos Reges, qui tenent aliqua aliena, etiam ſi ſcirent, non eſſe ſua, modo probabiliter crederent eorum reſtitutionem conſequutura grauiſſima ſuorum regnorum incõmoda. Ex hac enim propoſitione adiuncta altera quam ſæpe dixi videlicet, prudentiſſimos quoſq; rei militaris Hiſpanos, iudicare per reſtitutionem præfati Regni, apertum in oſtium inferendi maxima damna, in alia Regna Hiſpaniæ per montes Pyreneos, inferunt, me dixiſſe Reges Catholicos, non teneri ad reſtituendam Nauarram, etiam ſi noſſent non eſſe ſuam. Quamquam ego nullum verbum penitus feci de Nauarra, neq; de vllis aliis dominiis, ſuper quibus inter vllos Monarchas controuertitur. Neque an in eiuſmo-

di casibus sit compensatio aliqua facienda, nec ne. Tum quia frequenter constantissimeque verbo asserui tam in Galliis quam in Hispaniis, quod nunquam Reges Catholici sua sponte, Regnum illud, aliis, qui suum esse prætendunt, relinquunt. Tum deniq; quòd cum illa pacifera Regina & Domina nostra Isabella te pro rege Nauarrę traiiceret in Hispaniam & in domo natalis mei, vno die requiesset multis viris Principibus Hispanis & Gallis qui eam comitabantur asserentibus præfatum Regnum mox restitutum iri Vindocinensi, qui eam vsque ad Roncam vallem comitatus fuerat contradixi, nitens præfato, (quod est irrefragabile) fundamento. Quin & licentiato perdocto ab Ainciondo cōsiliario præfati vindocinēsis excellentiæ tuæ, (ni fallor) noto, mihi vero etiam amico, (quia emphiteutarum in ei ordinis Roncæuallis cumprimis præcipuus est) cum paulo post transi-
tum

tum præfatæ Reginæ ſcripſiſſet ad me propediem, ſe, cum Rege ſuo in domũ præfatam, qua erat iter in curiam Regiam diuerſuros, eo quod iam habita fide publica ſiue saluo conductu, ornabant iter ad aceptandam reſtitutionem. Illi inquam mihi hæc ſcribenti, reſcripſi, demirari me incogitantiam & imprudentiam eius et omnium Gallorum, & multorum Hiſpanorum etiam magnatum qui crederent eam faciendam. Eidemq; ſecundo replicanti quòd Regia noſtri Regis Maieſtas, (quem ego ſoleo dicere nunquã mentiri) promiſerat Henrico II. ſocero ſuo, reſtituere illam ei quam ipſe appellabat ſuam Reginam, ſi monſtraret ſe nõ poſſe illud abſq; peccato mortali retinere; & quòd facilè id ipſa eſſet ei monſtratura: triplicaui duo. Alterũ quòd præfatus Rex adeo erat Chriſtianus, quòd non ſolum Regnum Nauarræ, ſed etiam Toletanum, & totam Caſtellam reſtitueret, ſi quis ei per

persuaderent, non posse illa, salua suæ animæ salute detinere; quippe qui optime nouit parum prodesse homini totum mundum lucrari, si animæ suæ detrimētum patiatur. Alterum, quòd nullatenus id poterat illa ei monstrare. Quoniam esto probaretur ei non esse illud eius, non tamē poterat probari, & minus monstrari nòn posse illud iustè retinere. Quia vt ipse poterat facilè videre, in prædicto meo Manuali, iure constat, non esse necessarium restituere alienum, quando ex eo maxima damna publica probabiliter timerentur. Et ꝙ ex facto constabat totam prudentiam bellicam Hispanorum iudicare grauissima damna Regnis Hispaniæ probabiliter timeri posse per huiusmodi restitutionem euentura. Quamobrem moneret suum Regem, ne se vanis impēsis, & laboribus oneraret, vanisq; molestijs tanti Regis Maiestatem fastidiret, alias (si ei videretur) sibi quæreret cō-
pensa-

pensationes. Qua mea triplicatione factum fuit, vt à vana spe decideret Vindocinensis, Princeps alioqui virtute bellica summus;& nō fuerit vsus fide publica, siue saluo cōductu à Maiestate Regia suam curiam adeundi iā ei dato, quod de hoc negocio fastidiosissimo tractaret. Ob quod solū officiū vtriq; parti, sine alterius iniuria præstitutum, ab vtroq; poteram præmiū petere; quia tunc amici erant, sed mā lui ab ipso, qui hæc vidit & inspirauit, Deo sperare illud. Per quę palā est, impudētissime mihi obijci primū. Addo ꝙ imprudenter dum volunt videri in Regem officiosi, sunt in eundem inofficiosi. Quoniam multi qui norunt me, de tangentibus animarum salutē etiam verbo cunctanter respondere solitū, facilè credere possent cunctantius tale quid scripturum cōtra tantū Regē & in opere typis & in Hispania excusso: neq; id vllatenus nisi veritate cogente facturū: ob idq; illi assentiri.

Per

Per quæ ſatis ſuperque dilutum eſt primum.

Ad ſecundum reſpondeo pudere debere illos velle Romę Romanis per ſuadere Regiam Hiſpaniæ Maieſtatē malè mihi velle in Hiſpanijs, eò quòd ipſe hic faſſus fuerim, nullo me ſuæ curiæ munere ab eo donatum. Primum quia malignè inuertunt ad finē probandi odium in me tanti Regis ea, quæ candide aſſerui ad finem vt magis crederetur mihi de laudibus eius differenti. Deinde quòd eodem argumento probarent Maieſtatē eius quæ in omnes etiam exteros præcellēter eſt benigna, odiſſe omnes, quos ipſe nouit, & vulgus æſtimat eius mu nificentia dignus, ſi eos muneribus ſuæ curię minime donaret. Immo & Maieſtatem Apoſtolicam & Francicā odio habuiſſe ſummum illum Thomam Aquinatem, qui eorum in Imperiis degens, nullo ipſarum curiarum munere functus fuit. Et ne reſpō

deant

deant quòd ille fuit religiosus, considerent me quoque iam inde a 46. annis esse talem; quamuis imperfectum & infirmum; vt ille perfectissimus & sanctissimus. Quæ consequentia, quàm absurda sit, nemo non videt cũ multis alijs de causis quam odij passim id contingat: Putà, quia non egent eis uel non expectunt ea, vel non petunt, vel tamquam eis minus expedientia minimè acceptant: vel quia solius potentiæ diuinę est omnes pro meritis donare. Ob quarum aliquas causas, id erga me ab eo factum, in eodem ipso loco quem ipsi citant affirmo: in hæc verba. Quia contẽtus & supra merita ornatus honore ac honorarijs quatuor prædictarum, quæ celeberrimæ sunt academiarum nunquam curię Regiæ munera, in hunc vsq; diem ambiui, neque petij neque accepi. Præterea quòd licet nõ acceperim oblata tamen mihi fuere. Nam Deus quem in testem inuoco

co nouit, quòd ante 35. annos, cum nondum Salmanticæ vllam cathedrarum maiorum, nactus essem; oblatus fuit mihi locus in consilio Regio Regni Nauarrę, quod solet residere Pampilonæ vna cum canonicatu illius Ecclesiæ Cathedralis. Nouit item quòd maiora mihi desiderarunt & promisserunt Cardinalis ille termagnus Gubernator Ioannes à Tauera & episcopus Pacensis Suarez, qui tunc plurimum non abs re apud Cæsarem & Cardinalem præfatum valebat, postea; decretorum cathedram in eadem Salmãtica obtinui; & antequàm primæ functionis, adeptus Conymbricam Lusitaniæ iussu Cæsarum migrarem. Immo & postquàm migraui, vt in Castellam redirem. Quæ tamen omnia litteras & scholas feruenti animo insequenti, iustè, mea sententia, minoris illis fuerunt. Nouit itẽ Deus ipse ad quem modum ab hinc circiter quindecim annos cum cathedra

Conymbricenſi, (vt aiunt) iubilata, per Pinciam in qua curia Regia reſidebat, in patriam Nauarram redirem. Reuerendiſſimus Iſpalenſis donnus Ferdinandus Valdeſius, quem vtinam in cælo inueniamus benigniſſimè ſuſcepit, & ardenter deſiderauit, vt in magnum Inquiſitionis conſiliũ; cui præſidet, cooptarer: adijciens palam, è republica futurum, vel creando nouum aliquod minus mihi aptũ, in curia Cæſarea retinerer. Quæ licet agnoſcerem eſſe meritis meis longe maiora, recuſaui tamen: Quia de cõſenſu glorioſiſſimorum illorum Luſitaniæ Regum, nullis pietate, prudentia pacis belliq; in infideles, artibus ſecundorum, præfati Regis ſocerorum Dominorum noſtrorum vix obtento, omnibus, (& in his etiam epiſcopatus, ad quem vacantem me præſentare voluerunt) prætermiſſis, omnino decreueram, in quadam inſigni ciuitate exteri illis ſolis ad hunc vſq; diem

L nota,

nota, me includere, ibique nomine mutato incognitus aliquot annis incumbere opuſculis, quæ edideram recognoſcendis; & alijs quæ ſub litturis habebam poliendis & edendis, & manũ extrema donandis. Nouit item ipſa Regis ſoror Germana Princeps Portugalliæ D. N. multis nominibus altiſſima, quæ tunc Regna eius gubernabat, cuiq; Manuale Confeſſariorũ dedicaram, quam obnixè illo eodem tempore percupiuit, ne ab eius curia diſcederẽ, ſignificans id mihi futurum honori. Quin & vt me à prędicto propoſito auerteret diſtrictè iuſſit, vt duo Illuſtria canonicorũ regulariũ monaſteria viſitarem; ad ea quæ egerem, illius poteſtate munitus. Quod & feci, neque voluit mihi facere facultatem adeundi Nauarram, donec certior facta fuit, oportere me illo ire ad collocandas tres ex fratribus præmortuis neptes. Quin & poſtea cum in Nauarra, crure, caſu mulæ in quatuor par-

tes

tes fracto, in lecto iacerem, iam conclamatus, per vnũ cursorẽ, (qui quarto die à crure fracto ad me peruenit,) iussit vt ad suam curiam ilico magno meo honori reuerterer. Cui respondi; me ad maius tribunal vocatum, suum adire non posse. Nouit etiam Deus quòd Marchio ille Cortensis, Donnus Ioannes à Benauides Regi perdilectus, & qui eum imitatus nunquam mentiebatur, è Flandria in Nauarram rediens dixit mihi, à magno illo Regis Erasso rogatum fuisse, vt disceret ex me, an possem & vellem Regiæ Maiestati, in consilio magno Castellæ inseruire. Cui respondi me velle quidem vt par erat vbiq; terrarum, Maiestati eius inseruire, sed ob præfatam causam tunc non posse id honestè facere.

Dicat nunc hie aliquis horum detractorum, cur ergo Regi iubenti vt essem Illustrissimi Toletani aduocatus assensus fuerim cum munus aduo

candi longè minus honeſtum ſit,quã ſuperiora, quæ dixi me recuſaſſe. Cui reſpondeo, Maieſtati eius notum eſſe,me à prima iuſſione, quod licebat, ſupplicaſſe, cauſasq; cur id non debebam facere propoſuiſſe. At eum per Illuſtriſſimi Compoſtellani,qui nunc eſt Iſpalenſis,& inſignis Cardinalis,& tunc erat Toletani iudex, litteras, ſecundo iuſſiſſe vt omni excuſatione, præterquam mortis poſthabita; ilico Pinciam vbi cauſa tractabatur adirẽ. Additis præfati Marchionis litteris, quibus ſignificauit,eum meam excuſationem ægrè tuliſſe. Caueremq; mihi plurimum, ne iterato id facerem. Itaq; dico nondum cruris fractura ſatis ſanata adiui, vt eius Maieſtati ſecũdo mihi iubenti,& adeo rem tam cordi habenti obedirem. Quod ipſum vt facerem tua Excellentia à me ſuper hoc conſulta conſuluit, adiui reputans cauſam intra ſemeſtre vel ad ſummum octo menſes finiendam. Quod

&

&c ipsi iudices subdelegati tunc certum putabant. Adiui certè non vt facerem voluntatem meam, sed eius qui me mittebat Regis facultate ad id & præcepto mei Præfecti Roncæuallis factis. Adiui non quidem quòd Reuerendissimum Toletanum vel de facie antea cognouissem; sed quòd eum putarem innocentem, eò quòd facile intelligerem, eum à Rege tanta curà iustam eius defensionem procurante plusquã vulgariter diligi. Quod fieri nequibat à Rege tam catholico credente ipsum à fide defecisse. Quamobrem etiam corã iudicibus eum ingenue admonui, ea me conditione ipsius defensionem acceptare, vt quàm primum sentirem ipsum hæreticum liberè desererem. Quod etiam ipsi placuit, & quia eum numquam sensi hæreticum, (licèt in eo falli potuissem) nec per eum, nec per eius defensores factum est, quominus causa finiretur, non licuit eum deserere. Immo

ne falsò iactaretur, malè me de illo sentire, vt Maiestati Regiæ dixi, oportuit, (non obstante senectute, neque debilitate relicta ex grauissima febri, quæ me paulo anteà vexauit) huc venire ab ultimis Hispaniæ finibus, nẽpè Olysippone prope quam litteræ Regiæ me inuenerunt. Per quæ omnia plus satis manet dilutum, secundum meorum detractorum argumentum, quo arguunt Regem mihi iratum, eo quòd eius curiæ muneribus non sim donatus.

Ad tertium autem fateor, immo gaudeo, me esse Nauarrum & Cantabrum de antiqua illa gente, fidei Regibus præsertim datæ obseruantissima, testante Platina in vita Io. VI. Cantabros & Astures, qui omnium Hispanorum postremi Romanis adhęserunt, vltimos eos deseruisse. Nullaq; quam nouerim prodente historia, vllunt Nauarrorum fidem Christi, quã

per

per S. Saturninum discipulum beati Petri susceperunt, in hunc diem (gratia deo) deseruisse; & in impiam Iudęorum, Sarracenorum, Turcarum, vel Lutheranorum factionem transfugisse; etiamsi ab eis captus, & per munera illectus vel tormento in id adactus fuisset. Fateor item & gaudeo me progenitum à prædictis duobus palatiis, Azpilcuetæ videlicet & Iaureguicar, quod alio nomine dicitur Baztan. Vnde Bazanes Castellani magnates originem ducunt. Qui in saltu Pyrenei montis qua parte Vascones Celtas, à Celtiberis diuidit, sunt sita. Quæq; licet non sunt adeo opulenta, sunt tamen longè ante Carolum magnum erecta; & nullo in hunc diem gratia Deo damnatæ sectæ sanguine contacta. Quorum alterum alteri hoc solo nomine præstat, quòd alterum est vnum ex duodecim, qui præfato Regno nascenti regendo fuere destinata. Quæ res adeo notoria forte fuit

in causa, ne mei æmuli vllum natalium, & puritatis generis antiquissimi Christicolarum obijcerent. Fateor etiam & magno decori duco; quòd pręfati eorum Domini vna cum suo duce Illustrissimo Nauarræ Mariscalo Excellentię tuæ cognato relictis suis laribus sequuti fuissent pręfatum Io. a Labreto Regem tunc temporis suum, & à se iuratum. Quia licet non damnem eos, qui de causis eis notis diuersum fecerunt; laudo tamen hos, quod spretis suis sua iuramenta Deo reddiderũt. Quod magno illi Regis Proauo Ferdinãdo, qui Catholici Regis cognomẽ primus adeptus fuit, adeò non displicuit, vt etiam laudaret eos, quòd imitarentur suos progenitores, qui patrem suum Regem Nauarræ & Aragoniæ contra filium proprium Principem aduersus eum rebellantem defendissent. & speraret eosdem posteaquam ei iuramento se obstringerent nunquã ab eo defecturos.

Quę

Quæ ſpes nulla eum ex parte fefellit, Rege ipſo noſtro, patreq; ſuo Imperatore teſtibus locupletiſſimis. Qui pręfato Mariſcalo crediderunt primũ. Toletũ deinde Iſpalim, & poſtea Regnũ Galletiæ ſatis Galliæ finitimum. Præfeceruntq; conſilio magno trium ordinum; & iuſſerunt, vt ſtatus & belli conſilio intereſſet. Immo & tandem in præſidẽ conſilij ſupremi deſtinatus obijt mortem. & fratrem eius D. Franciſcum à Nauarra cuius ego. 14. annis in Gallijs primum, deinde Salmãticæ iuri vtriq; incũbenti ductor & comes fuit ad duos epiſcopatus, & ad archiepiſcopatum Valentinum euexerunt. Taceo fidem illius Illuſtriſs. Marchionis à Falces, cui etiam orbem nouum Rex credidit: & eius fratrũ Illuſtriũ ductorum militum à Peralta, qui ſignis Regiis præfecti alij alibi terra marique militantes aut glorioſas mortes oppetierunt, aut inſignem operam, (vt vnus eorũ ſub Excell. tuæ ditione) nauant.

nauant. Quorum ducatui ſemper progenitores mei adhæſerunt. Taceo fortem prudentemq; illum Dionyſium ab Eca cuius ſoror cuidam meo auunculo nupſerat, cuiusq; fidelitas virtus & opera inſigniter enituit in ſeditioſos illos Caſtellanos, qui communitatis nomen ſibi fecerunt, poſteaquam à præfato Rege Iohanne à Labreto dimiſſus Regia ſigna ſequutus fuit. Cuiusq; trium filiorum maximo natu Carolo ab Eca non ſolum Plumbinum Regia Maieſtas credidit, ſed etiã iſtius arcis Mediolanenſis aliquanto tempore Procaſtellanus, & bonæ partis eius cuſtos fuit. & alii duo ante trienniũ à Regia Maieſtate honorificè aucti, alter in Flãdria, & alter in Hiſpania fortiter Regi militant. Taceo fidelitatẽ magni Eraſſi, & Caſtelli, qui Regi ſunt à ſecretis, quorum progenitores idem, quod mei fecerunt. Taceo cõplures alios. id ſolum admoneo noto notius, & notorium

facti permanentis esse, quòd ambo præfatorum duorum palatiorũ meorum auitorum Domini ante trienniũ à Regia Maiestate perpetuis stipendijs & alijs donarijs aucti, nunc in Pyrenei montis angustijs contra Gallos Lutheranos resident. Alter. s. Dominus de Azpilcueta, qui est vicecomes Colinæ Præfectus Roncalibus, (genti omnium Celtiberorum suaptè natura fortissimæ) in ea parte qua Nauarram à Bearnio diuidit. Alter vero Dominus de Iaureguicar, siue Baztan, in ea præfata parte, qua Vascones Celtas à Celtiberis seiungunt: in quamcumque occasionem, cum suę domui fœderatis ad arma paratus. Per quæ palam satisfactum est tertio meorum æmulorum argumento.

Ad quartũ Respondeo; fateri gaudereq; me plurimũ in Gallijs multo tempore didicisse docuisseq; iura Põtificia & Cæsarea, immo & eo vsque

nominis

nominis ꝑueniſſe, vt à quibuſdã Prin cipibus viris inuitarer & rogarer ad cõ ſiliarij officiũ in magno Pariſienſi Par lamento, eorũ propria opera & pecunia coemendũ. Solebant.n. tunc eiuſ modi officia vẽdi pro eis, quibus erat eruditionis nomen iuriũ celebre. Fateor hoc inquam illis: quos ẽt contra profiteri oportet me antequã Gallias adirem intra Nauarrã & celeberrimã complutẽſem, (quæ in Caſtella noua eſt) academiã artes liberales & Theologiam ſcholaſticã didiciſſe. Et ꝙ poſtea in Hiſpanias è Gallijs regreſſus, triginta circiter annos ea iura Pontificia docui, Salmãticæ quidem circiter 14. & Conymbricæ Maieſtatis Regiæ parentum iuſſu quintuplicato ſexdecim. Neque vllus negat attuliſſe me à Tholoſa Galliæ in Salmãticenſem, veteris Caſtellæ academiã, omniũ orbis Chriſtiani cũ paucis principem ſolidã & perutilem iuris Pontificij ſapientiã. ſicut & poſt me altero anno perdo

ctus

ctus iuxta ac perpius ille frater Francifcus à victoria folidã vtiliffimãq; Theologiã ex eiufdẽ Galliæ Parifijs in eam dẽ inuexit. Cum ante nos ambos integerrimus ille Siliceus in Regis magiftrũ à Cæfare delectus, & poftea in Archipreſulẽ Toletanũ promotus, & aliqui alij Parifijs in eadem Gallia adamuffim docti vtrãq; philofophiam, & alias artes liberales magnoperè in eadẽ auxiffent. Si ergo illi quorũ aliquot plures annos q̃ ego in Gallijs didicerunt & docuerũt, nulla ob hoc nota imo laude dignos ducũt; cur ego folus dãnor? An quia Regis duplicato iuffu R. Toletanũ cum collegis meis tot annos iuftè defenderim; An ꝙ charior quàm ipfi vellent cæperim effe Pio V. Pont. Max. Patribufq; purpuratis & toti Romæ? Fateor item me paululũ gallicè balbutire, modo non negent præfatos eleganter, & ter maximũ Cæfarem Regis genitorem elegantiffimè loquutos. Fateor etiam me folere
Gallias

Gallias in quibus eſt etiam Flandria cum vndecim alijs vt arbitror dominijs aucta, magnifacere; quas qui par ui facit neque illas vidit, neque Geographiam earum, neque res in eis geſtas intelligit. Neq; diffiteor me, qua parte par eſt amare Gallias, Tum quia magna pars earum Maieſtati Catholicæ paret, Tũ quia, grâtia Deo, in eis didici, quod eius ope fideliter noſtrates docui. Tum quia quo tempore ip ſe in eis degebã magna erant in Deũ religione, & Reges ſuos obedientia & inter ſeſe ſimplicitate, humanitate, mutua dilectione, dulciq; ac modeſta conſuetudine, ab omni vanitate ſuperbiaq; vt plurimum aliena. Tũ quia ſunt proximi; quos omnes præcepto CHRISTI teneor diligere. Et iaminde à puero plurimũ aduerſor eis, qui alias eo ſolo nomine quòd ſint illius vel illius gentis aut factionis oderunt. Quare frequentiſſime aduerſatus ſum in Nauarra, Nauarris illis, qui alios Na-
uarros,

uarros, eo solo quòd essent alterius factionis, oderant. In Gallijs item illis Gallis, qui Castellanos eò solo quòd Castellani essent, oderant; Non enim Nauarros & Gotholanos, quorum copia magna solet esse Tolosæ, licèt nos omnes esse Hispanos nossent. Sic aduersari solebã in Castella illis Castellanis qui oderant Francos eo solo nomine, ꝙ essent Franci, & qui iure vel iniuria facile irridebant & despiciebant Portugallos: Et in Portugallia Portugallis, qui iure vel iniuria facilè oderãt Castellanos. & nunc plurimũ defero Romanis, qui nos omnes cuiuscumque gentis homines, humanè tractant; & cum iudicio dignos honóre suscipiunt & amant: de alijs autem eò indignis parum curant, sed non eos afficiunt iniuria, nisi eis fuerint iniurij. Quod profectò proprium est Christianorum. Quoniam secundum Christianam doctrinam in omni gente, & factione, qui facit iustitiam est

Deo

Deo acceptus & amandus. Et contra in omni gente & factione qui facit iniustitiam est Diabolo acceptus, & quatenus talis odio habendus, & quia in omni gente & factione sunt boni, meliores, & optimi, mali, peiores, & pessimi; quos omnes quidem ad vnum diligere oportet saltem propter Deum, & vt licet hos qua parte mali sunt odisse; ita illos qua parte boni sunt oportet amare. Tum quia olim Tholosæ anno circiter 20, supra 1500. habui in scholis tempore carnis priuij prælectionem (quæ repetitio appellatur) pudicam & paciferã, contra multas quæ illo tempore passim habebantur, spurcas & seditiosas; super illud procœmij Decretalium. Rex pacificus pia miseratione voluit, sibi subditos fore pudicos pacificos & modestos. Ad quam veluti ad rem nouam, non pauci confluxerunt. Qua inter alia multis persuasi, solas duos in orbe Christiano esse gentes. Alteram quæ

quæ CHRISTO; Alterã quæ Sathanæ mi litarent. Ideoq; illorũ Frãcorum, qui honeſtáti litterarum ſtudioſi haberi volebát eſſe amare colereq; Hiſpanos Vaſcones Britones, & alios aliarũ nationũ, q Tholoſæ litteris & honeſtati operã dare ſatagebãt. Et contra noſtra Hiſpanorũ, & aliorũ aliarũ nationũ, q honeſtatis & litterarũ ſtudioſi haberi volebamus, erat amare colereq; Frãcos earũdẽ ſtudioſos. Quo factũ fuit, vt in omnes cuiuſcũq; gẽtis honeſtos promiſcuè creſceret amor; & in omnes cuiuſcumq; gentis inhoneſtos decreſceret. Tum denique quòd cum omnes Chriſtiani debeant ſe reputare aduenas & peregrinos iuxta ſententiam Petri; & iuxta ſententiam Pauli non habere hic Ciuitatem manentẽ ſed futuram inquirere cum primis id facere debeo ego; quem Nauarra genuit Caſtella noua Compluti educauit, Gallia virum fecit, Caſtella vetus Salmanticæ ſublimauit, Luſitania

ornauit, decorauit & longè ſupra merita mea illuſtraſſet, niſi vt prædixi alio me ſpiritus, (vt putabam) bonus direxiſſet. A qua ſola etiam nunc honorificè inauditis meæ cathedræ ſtipendijs perpetuis alor. Vnde reuerſum vtraque Caſtella & Nauarra benignisſimè excepit, tractauit, & opera mea conſilijsq; meis gratuitis 12. circiter annis eſt vſa. In quibus, (quod gloriæ magnæ duco) aliquando fui à ſacris confeſſionibus præfatæ Regis ſorori Germanæ incomparabili Portugalliæ Principi D. N. & eius ex ſorore nepotibus Bohæmiæ Principibus, non ſolum titulis auitis, ſed etiã propria indole virtutum animorum, corporumque glorioſiſſimis. Et tandem per varios caſus & multa diſcrimina vitæ in Italiam totius orbis prouinciarum nobiliſſimam veniens iam circiter triennium Romam Chriſtiani orbis matrem & magiſtram, annum 78. agens colo. Cum igitur præ aliis meę
con-

conditionis viris debeam me peregrinum reputare, cur nõ imiter eum qui pro nobis factus peregrinus, omnes cuiuscunque gentis homines amat, nullius personam accipit, vnumquemque pro sua in eum fide, spe, charitate atque alijs virtutibus collaudat, vel sua in eũ impietate alijsq; peccatis vituperat? Cur imitatus eum, non amẽ omnes cuiuscunq; gentis saltem propter eum? & bonos etiam propter eorum bonitatem? Cur non omnes malos, qua parte sunt tales oderim? Cur non omnibus sine alterius iniuria prosim vel prodesse velim? Cur non ab alterius iniuria abstineam, etiamsi per eam Nauarro alicui vel Hispano alij vel etiam mihi ipsi prodessem? Absit à me (Princeps Excell.) vt credar vlli, etiam mei natalis soli Regi longè benignissimo cum alterius iniuria contra diuina Christi pręcepta obsequuturus. Tantum abest, vt cum eius iniuria vlli alij obsequar. Per quæ omnia

ſatis ſuperq; monſtraui non eſſe præſumendum me à tam benigna Maieſtate odio haberi, eò quòd in Gallijs multo tempore iura didicerim & docuerim: & ꝙ Gallias qua parte par eſt magnifaciã & diligã. Quod aduerſariorũ quartũ argumentũ prætẽdebat.

Dilutis argumẽtis quibus detractores mei clã me perſuaſiſſe putant præſumendũ eſſe me Maieſtati Regiæ infenſum; adiungam pauca ex multis, quibus contrariũ iure præſumi oporteat. In primis quidem, ꝙ cum primũ Tholoſam cauſa iura diſcẽdi adijſſem, à Gallijs in Gallia didici rationem pręfatam, qua præfatus Rex Catholicus Ferdinandus Nauarram iuſtè retinere poſſem, quam à nullo in Hiſpanijs Hiſpano audire memini.

Secũdum ꝙ poſt aliquot annos, bonus vt credo ſpiritus mihi perſuaſit Gallias cito eſſe ruituras, q̃uis non tãtum neq; illius generis ruina, qua ruerunt,

runt. Quod persuasi omnibus & singulis, qui vnã horam ea de re me disserentẽ audierunt, è quorũ numero fuerunt etiã præfatus Mariscalus Excell. tuæ cognatus, ipsiusq; frater Archiepiscopus Valentinus, præfati Regni cum paucis primi. Quibus etiam persuasi è re Christi & Nauarræ publica, & sua, cognatorũq; suorũ & eis adhærẽtiũ priuata; imo & ipsius met Regis Iohannis viri natura pacifici, cui tantũ erant oneri, fore: vt primo quoque tempore oblata iusta occasione absq; tamẽ iniuria Galli, cui Mariscalus militabat; in suam redirent patriã. Quo facto tota ea trãquillata fuit: & Regia Maiestas leuata bona parte curarum, & impẽsarum, quibus defensio illius Regni egebat illis, in Gallia degẽtib.

Tertium, ꝙ post bienniũ sequutus fui eos, recusatis, cũ gratiarum tamen actione, horis ad legendũ honorificis ab academia Tholosana mihi præstitutis, & multis alijs, quę Gallia vt dixi

promittere benigne cæperat.

Quartum, quòd meo illo transitu & magnis argumentis persuasi Mariscali præfati sequacibus, licèt non citra sudorem, posse illos recta consciẽtia credere iustè Nauarram à Regibus Catholicis teneri, eisdemq; militando bene mereri. Ad quod plurimum profuit quòd ego, qui eram eiusdem opinionis, & factionis quarũ ipsi non solum verbo sed etiam facto relictis Galliæ muneribus, in Hispanias nullo penitus munere Regio ad id allectus, traieci: & Salmanticam paulo post adiui. Quæ res quanto fuerit obsequio Cæsari, & quantæ animarum præfatarum tranquillitati Deus Opt. Max. nouit.

V. Quòd plurimum Regię Maiestati Salmanticæ inseruiui. Si seruire Regno est seruire Regi, prælegendo circiter 14. annos tam in æstate, quàm in hieme, quotidie geminatis, & frequẽter triplicatis horis. Quod pleriq; omnes

nes præfecti consiliarij, ac confessarij, imo & prælectores gymnastæ totius Regni, quorũ bona pars me audiuit, ingenuè pro sua in Deum & in me charitate, testantur.

VI. quòd primariæ functionis sacrorum Canonum cathedram Salmã ticensem, quam nullus ante me vnquam auditur reliquisse, nisi ob opulentum episcopatum, præfatæ Imperatricis Regiæ matris obnixo rogatu reliqui prȩcedentibus quinq; iussibus, duabus eiusdem Imperatricis, quæ absente Imperatore illius regna gubernabat, & tribus eiusdem Imperatoris, qui tunc superuenerat, quibus academiam renitentem, & ab eis supplicantem adegerunt, vt mihi facultatem abeundi ad confirmandam Conymbricensem recens fundatam in Portugallia, faceret; qua sine iuraueram me nullatenus eam relicturum, ne summorum mihi ab ea beneficiorum collatorum immemor esse iudicarer.

VII. Quòd præfatorũ Regis num parentum mandato in Conymbricã translatus, præfatis eius soceris Lusitaniæ Regibus D. N. circiter 16. annos, ope diuina, tãta fide, cura, studio, & labore, nullo morbo vel alio negocio impeditus, omnibus id attestantibus seruiui, q; non solum ipsi me insigniter diligeret, sed ẽt omnes eorũ regnorũ, tam summates q̃ mediocres & infimates egregiè me ẽt in hunc diem diligũt delecturi, vt spero in Deo, ęternũ. Neq; tantũ dilexerunt & diligũt, sed etiam ex animo cupiunt, vt recognitis & editis meis operibus ad eos reuerterer, insigni aliquo apud eos honore sepeliendus. Quæ obsequia, parentum Regis mandato etsi non est superbũ dicere rogatu; fratribus eorũdem & Regis soceris præstiterim; imo & cum litteras eorundẽ habeã in hũc diẽ seruatas, quibus promiserunt, se imputaturos sibi, quæcumq; suis fratribus obsequia præstarẽ: nonne illorum

rũ & Regiæ Maieſtati præſtita cenſenda ſunt? Præſertim ꝙ Deo Opt. Max. teſte, Maximus ille Gubernator Cardinalis Iohannes à Tauera, mirãti mihi, ꝙ Maieſtas Caſtellana per litteras iuſtitię de ſupremo eius conſilio, (cui tunc ille præſidebat) emanatas, adeo abſolutè iuberet Salmanticæ, vt mihi ſuo gymnaſtæ facultatem adeundi Conymbricam faceret, reſpondit, quòd Maieſtas Caſtellæ, Maieſtati Portugalliæ, cum ob alia, tum vero maximè ob fauorem & auxilia inſignia, quæ Caſtellæ præſtiterat, quando aduerſus Cæſarem à regno abſentem inſurrexit Caſtellana communitas, quòd iure Cæſar velle debebat, non tantum vt Salmantica, quæ pars quædam Caſtellæ eſt, ideoque ipſius ſalus à totius ſalute pendebat aliquam ob meam abſentiam iacturam pateretur; ſed etiam vt aliæ ſe offerrent occaſiones gratificandi tam vicinæ, tamque cognatæ ac

amicæ Maiestati, & si id sine aliquarũ partium maiore iactura fieri nequiret.

VIII. Quòd præfatis his annis mul tos libros Regijs Regnis eruditorum iudicio vtiles composui. Primum in tres de pœnitentia distinctiones posteriores, dicatum Regi & D.N. Ioanni tertio Regum ætatis suæ (absit verbo adulatio) religione eleemosinis, ornatu prudentia tam belli quàm pacis artibus insignita, iustitia clementiæ radijs corusca, magnificentia, omni genere modestiæ decora exemplari. Secundum de laude & detractione in c. Inter verba 11.q.3. Tertium de oratione vocali, in cap. Quando, de consecrat. dist. 1. Quæ duo lingua vulgari scripta dedicaui Reginæ Catherinæ huius nominis primę, præfato Regi suo coniugi omnibus præfatis nominibus pari; & eo quòd ei superstes in dies se maior fit; & in educando amborum nepote Rege nostro Sebastiano tã sanctè vt speretur, omnes suos

auos

auos & proauos ſuperaturus; illo ſu-
periori. IIII. in c. ſi quando & c.
Cum contingat, de reſcrip. ſuper ha-
bilitate ad beneficia, & remedijs con-
tra cenſuras male latas, ad eamdem
Reginam, ſed latinè. V. de vtraq; ſu-
prema poteſtate in cap. Nouit, de iu-
dic. ſupremo illi Principum flori Re-
gis D.N. Philippi ſororio dedicatum.
VI. Manuale Confeſſariorum lingua
Luſitana ad Cardinalem Infantē don
num Henricum præfatorum Regum
fratrem multis nominibus ſuperillu-
ſtrem & incomparabilem aſcriptum.
VII. ipſum met Manuale Caſtellano
ſermone donatum & auctum, Dōnæ
Iohannæ ſorori Regię Germanę Por-
tugalliæ Principi multis nominibus
altiſſimæ D. N. in Caſtella oblatum,
VIII. de Indulgentijs in. §. In Leuiti-
co de pœnit. diſtin. I. Latinè ad illam
probè latina callentem Infantem Dō
nam Mariam præfatorum Regum ſo-
rorem, & in Reginam Hiſpaniarum à
Cęſare

Cæſare delectam, & à tota Hiſpania maximè deſideratam, immo & ab Rege noſtro Philippo per procuratorem iamiam ducendam vxorem, ſi vnum diem integrum plus Eduardus Anglus vixiſſet. quod maximo Hiſpaniarum & totius Chriſtiani orbis malo malus aliquis ſpiritus impediuit. IX. de amiſſione poſſeſſionis per renunciationem in c. Accepta de reſtit. ſpoliat. ad longè Illuſtr. epiſcopatum & Comitem Conymbricenſem Didacum Soarez; cuius me bonam partē pronunciantem tribus horis attentiſſime in frequentiſſimo conſeſſu audiuit. X. de armis & alijs rebus ad infideles non exportandis, in cap. Ita quorumdam de Iudæis Illuſtr. Collegio Societatis IESV Conymbricano dicatū. XI. de plurimis pijs additis ad præfatā repetitionē c. Quando Reueren. Abbatiſſæ S. Claræ Albienſi Donnæ Annæ ab Ezpeleta Nauarræ aſcriptū.

IX. Quod reuerſus Conymbrica

Por-

Portugalliæ in Castellam, primū præfatæ Regiæ Maiestatis sororis. D. N. quæ Regna eius tunc gubernabat iussu, duo Illustr. ordinis canonicorum regulariū monasteria, non sine laude bonorū, visitaui. Deinde iussus à cōsilio Regio magno, vt Manuale prædictū in Castella typis excudi facerē, annū circiter integrum latens intra typographi domū inclusus impendi, & recognoscendo & augendo & cōponendis quinq; cōmentarijs resolutorijs, quos illi Principum summo Carolo, (quē mors immatura, suisq; omnibus Imperijs inuisa tulit) dicaui. Et quòd ab eo loco in quo latebam euocatus, præfatæ Principis iussu adiui eius curiam, & super dubiis maximè neq; minus controuersis, statumq; publicum tangentibus respondi Deo & Regi, (vt euentus docuit) grata. Et postea Regis Maiestatis geminato iussu causam Reuerendiss. Toletani, qua parte iusta esset defendēdā cū alijs collegis

meis

meis suscepi. In quã totos nouem annos finiendos dimidiato mense Augusto huius anni 1570. impendi vna cum doctore Delgado cùm primis sui ordinis prudenti, pio, & docto, collega meo plurimum mihi suspiciendo, qui aliquot menses ante me Pinciam ad idem negocium iuerat; Idque feci, plerisq; omnibus æstimantibus, decere me magis agere iudicem, (qualem etiam in inquisitione Lusitaniæ aliquando egeram) quam aduocatũ, qualis nunquam fueram, præsertim coram iudicibus, qui me cum discerent Salmanticæ doctorem celebrem ibi viderant. Quod feci, & facio auersus à recognoscendis & edendis meis lucubrationibus, cuius rei causa præcipuè Conymbricam reliqui: In qua est notorium perdidisse me ac perdere quotannis, quingentos ducatos, seu cruciatos ex salario mihi statuto, quo ipsam meam cathedram, cũ mille ducatorum salario mihi statuto iubilatam

bilatam prælegerem & multos alios, incertos, quos vti Decanus conferendo gradus præsidendo & consulendo lucrari poteram; fruens gratuita habitatione in palatio Regio sito in terra omnium, quas ego colui, temperatissima saluberrimaque. Tandemque cum libellum de reditibus ecclesiasticis, quē sermone vulgari Regiæ Maiestati dicaueram, latinitate donatum S. D. N. Pio Papæ V. hic offerre vellem; perpendens, multos etiam alioqui Regi bene affectos, parum decenter de tanta Maiestate sentire, non satis quidem polito stilo, sed satis magna meorum dictorum fide, nomen eius & gloriam vendicaui.

X, quòd tua ipsa Excellentia nouit & multi alij testãtur præfatum Regē non parum responsis de iure meis deferre solitum: epistolasq; meas pro sua, (quæ incomparabilis est) benignitate, libenter legere precibus meis etiam pro alijs porrectis benignè annuere:

nuere: palamq; esse preces pro me super habendis ad imprimēdum opera mea priuilegiis benignissimè audisse. Immo & Carolum IX. Galliarum Regem rogasse vt nemo in regnis eius, opera mea sine meo consensu imprimeret. Quod amplissimè ille cōcessit; asserēs se ad Regis nostri suiq; fratris instantiam concedere in literis quæ super hoc Gallicè confectæ, & iam aliquot ex operibus meis præfixæ, prostrant. Neq; memini quicquā ab eius Maiestate petiisse quod non concesserit. Immo contra non semel audiui gratum ei futurum vt aliquem à se honorem peterem. Quod etiā ex eiusdē verbis arbitror me bis subintellexisse. Quem, quia, vt ait Aug. Otium sanctum quærit charitas veritatis, & negocium iustum suscipit necessitas charitatis; non petij, neque licuit fortè petere, etiam si licuisset accipere.

Cum igitur Excellentiss. D. omnia

hæc,

hæc,quæ,in prælatis decem dictis cõtinentur sic se habeant. Cumq; argumenta æmulorum monstrauerim esse falsa, vel impertinentia, iustum profecto arbitror credendum esse Maiestatem Regiam in omnes adeò benignã & gratam, non esse in me solum, à sua conditione ingenita, longoq; habitu aucta, alienam; vt me, quem debet diligere, oderit.

Quare supplico Excellentiæ tuæ, vt pro isto quo es in me candore animi, efficias ea via quam tua rara prudẽtia spiritus sancti gratia fulcita suggesserit, ne me S. D. N. gratia, qua prosequi cæperat destituat; eo quòd putet me tanti Regis gratia priuatum. & vt Regia Maiestas dignetur significare me sibi fidelem Regnisq; suis vtilẽ fuisse, ideoq; sibi non esse ingratum, quod maximo beneficio ducam. Quoniam post Maiestatis Diuinæ gratiam maximè debeo expetere Apostolicã & Regiam qua fouear & seruiam tran-

quilius Deo Opt.Max. qui faxit vt Excellentia tua in Neſtoreos annos, magis ac magis illius ſupernis augeatur donis, quibus promiſſiones eius, quæ omne deſiderium ſuperant, conſequatur vna cum Illuſtr.D.Donna Iohanna de Alhama Duce Gubernatriceq́; pientiſſima. Amen.

Ratio cur non ſolum Regem Philippũ appello D. noſtrum, ſed etiam Regẽ Portugallię; illa eſt, ꝙ ſicut origine ſum Nauarrus & ita Regi Philippo ſubditus; ita domicilio iuſſu patrum eius in Luſitania contracto Regi Portugalliæ ſubditus. Vtrique ſine tamen alterius, & alius cuiuſcumq; iniuria, omnibus neruis Chriſtianè (vt debeo) Diuina ope inſeruiturus. Quo vtinam tranquillentur animi eorum, qui ſe ſuaq́ue tantum norunt & amant; ob idq́; etiam eo nomine me taxant ꝙ in amando, colendo, laudando, & qua parte par eſt magnificando Imperium Luſitanũ, eis videar æquò

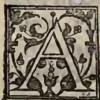
longior:

longior: cum tamen palam ſim eis, qui illud, illiusq; res geſtas nouerunt longê breuior & curtior. Neque tua hoc Excellẽtia Excellentiſs. Princeps miretur. Quiã non deſunt, qui me ma lè affectum Hiſpaniis iudicent eo ꝙ Romam, & alias Italas Vrbes, è quibus eſt etiam iſta Mediolanum, abſolutè omnibus nominibus, Vrbibus il larum inſignibus non poſtponam. Cum tamen id, abſq; Dei conſcientiæque meæ offenſa nequeam facere. Tam putant aliqui, neminem eſſe vere Hiſpanum, qui vere vel ſecus, omnia Hiſpaniarum omnibus aliarum gentium non præfert. Quaſi egeat Hiſpania vllius mendacijs, quo credatur eſſe pars Orbis Chriſtiani cum primis nobiliſſima. Et quaſi non ſit verũ illud, Terræ omnes non poſſunt omnia ferè.

Etiam atque etiam vale Princeps Pientiſſime.

INDEX COPIOSVS eorum quæ in hoc opere continentur.

A

Finis

Hono-

H

Mutuans

FINIS.

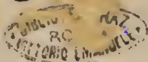
Registrum

ABCDEFGHIKLMN.

Omnes sunt Quaterniones.

VENETIIS, MDLXXI.

Ex Officina Petri Dehuchini.

F.S